

МОНГОЛ УЛСЫН ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА, ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХ БОДЛОГЫН СУДАЛГАА

Г. Алтан - Оч (Ph.D), Б. Буяндэлгэр, С. Дорждагва, Б. Ариунжаргал

АГУУЛГА

1. Судалсан байдал
2. Монгол улсад Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, өнөөгийн байдал
3. Нийслэл болон хөдөө орон нутгийн жижиг дунд үйлдвэрлэлд хийсэн шинжилгээ, тэднийг дэмжиж хөгжүүлэх эдийн засгийн хөшүүрэг
4. Экспортыг дэмжих бодлогын хэрэгцээ, импортыг орлох үйлдвэрлэлээс давуу болохын учир
5. Жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн экспортод чиглэсэн үйл ажиллагааг дэмжихэд төрөөс авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар гадаадын зарим орны туршлага (Польш, Чех, Болгар)
6. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийн эрх зүйн орчин
7. Ашигласан материалын жагсаалт

НЭГ. СУДАЛСАН БАЙДАЛ

УИХ-ын гишүүн С.Бямбацогтын захиалгын дагуу Монгол Улсын жижиг дунд үйлдвэрийн хөгжил, цаашдын чиг хандлага, баримталж байгаа бодлого, гадаадын зарим орны туршлагын талаар судалгаа хийлээ. Судалгааг хийхдээ холбогдох яамдын судалгаа мэдээлэлд тулгуурлан өнөөгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлж цаашид төр, захиргааны байгууллагуудаас ямар арга хэмжээ авах, орон нутагт жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр ямар бодлого баримталж байгаа, ямар үйлдвэрүүдийг байгуулахаар төлөвлөж байгаа талаар судалж харьцуулан түүнд зарим дүгнэлт хийлээ.

Монгол улсын Засгийн газраас жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөрүүдийг түүвэрлэн авч хэрэгжилтийн талаар зарим судалгаа, мэдээллийг оруулахын зэрэгцээ Засгийн газрын 2009 оны 178 дугаар тогтоолоор баталсан “ОРОН НУТАГТ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛ” -д тусгагдсан орон нутагт байгуулахаар төлөвлөсөн үйлдвэрүүдийн жагсаалтыг хүснэгтээр үзүүлж түүнийг аймгуудын “Хөгжлийн цогц бодлого”-д тусгагдсан “Боловсруулах үйлдвэрлэлийн” салбарыг хөгжүүлэх хэсэгт тусгагдсан үйлдвэрүүдийн төлөвлөгөөг мөн нэгтгэж харьцуулж үзлээ. Энэ нь жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогын уялдааг харуулах зорилготой хийсэн харьцуулалт юм.

Харьцуулалт хийх үүднээс зарим хуучин социалист тогтолцоотой байсан улсууд жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхдээ экспортын бодлогыг хэрхэн дэмжиж өгч байсан, тэр нь ямар үр дүнд хүрсэн талаар тоймлон авч үзсэн. Мөн, “2010 онд эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл”-ийн хэрэгжилтийн тайланд тусгагдсан мэдээллээс УИХ-аас баталсан зорилтыг хэрэгжүүлэхдээ ямар хэмжээний өөрчлөлт (гажуудал) гаргасаныг зарим нэг баримтаар харуулсан болно.

Судалгааны ажлын 2, 4, 5 дугаар бүлгийг судлаач Г.Алтан-Оч, С.Дорждагва нар, 3 дугаар бүлгийг судлаач Б.Буяндэлгэр, 6 дугаар бүлгийг судлаач Б.Ариунжаргал нар тус тус боловсрууллаа. Төгсгөлд нь, тус Судалгааны төвөөс 2010 онд хийсэн “Монгол улсад импортоор орж ирж байгаа бүтээгдэхүүнүүдийн хамгийн их хэмжээтэй 100 нэр төрлийн бараа болон тэдгээрийг дотоодод орлон үйлдвэрлэж байгаа үйлдвэрүүдийн талаархи судалгаа” -г хавсаргалаа.

ХОЁР. МОНГОЛ УЛСАД ЖИГИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ АРГА ХЭМЖЭЭ, ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Монгол Улсын аж үйлдвэрийн салбар 1980 -аад оны туршид харьцангуй эрчимтэй өсч байсан салбар бөгөөд хугацааны эхний хагаст жилийн дунджаар 9% өсч сүүлийн хагаст жилийн 5%-иар өсч байсан байна. Шилжилтийн дараа нийт эдийн засагт эзлэх аж үйлдвэрийн салбарын хувь хэмжээ 1990 онд ДНБ -ий 40 орчим хувьтай тэнцэж байсан бол 2000 он гэхэд 20 хувь хүртэл буурч тэр дундаа боловсруулах үйлдвэрийн салбарын хувь хэмжээ 1995 онд ДНБ-ий 12%-тай тэнцэж байсан бол 2000 он гэхэд 6 хувь хүртэл буурч харин өнөөгийн байдлаар 5% хүрэхгүй болсон байна⁵. Үнэн хэрэгтээ ашигт малтмалын үйлдвэрлэлээс (зэс, нүүрс болон алт олборлолтоос) бусад ихэнх боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийн хэмжээ ихээхэн буурч ирсэн (Хүснэгт 1). Үүний зэрэгцээ аж үйлдвэрлэлийн салбар дахь нийт ажлын байрны тоо нэгэн адил цөөрсөн болно.

Хүснэгт 1: Монгол улсын аж үйлдвэрийн салбарын гүйцэтгэл (1993 - 2004)

Бүтээгдэхүүн (Бусдаар тодорхойлоогүй бол 1000 тонн)	1993	2001	2002	2004
Зэсийн баяжмал	334	381	376	371
Алт (кг)	1.117	13.675	12.097	19.417
Тоосго (сая)	33	21	13	12
Цемент	82	68	148	62
Шохой	51	30	42	30
Зүсмэл мод (1000 м3)	85	21	10	18
Самнасан ноос	4	2	1	2
Эсгий (1000 метр)	241	110	113	68
Ноосон бүтээгдэхүүн (1000 метр)	290	38	32	59
Хүрэм (1000)	1	-	-	-
Бэлэн хувцас (1000)	3	-	-	-
Савхин гутал (1000 хос)	1.031	17	9	3
Савхин хүрэм (1000)	9	0	0	0
Нэхий бүтээгдэхүүн (1000)	87	2	2	4
Мах, гахайн мах эс оролцуулсан байдлаар	17	12	7	4
Гурил	176	38	50	58
Гурилан бүтээгдэхүүн	46	8	6	7
Сүүн бүтээгдэхүүн (1000литр)	13	1	3	6
Саван	171	-	-	-
Хивс (1000 м2)	100	615	534	690

Энэ хүснэгтээс харахад Монгол улсын аж үйлдвэрийн салбар 2000 оны эхэн үеийг хүртэл тогтмол буурч ирсэн бөгөөд энэ үеэс жижиг дунд үйлдвэрийг сэргээх чиглэлээр олон олон хөтөлбөр, төслүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсний үндсэн дээр эргэж сэргэх хандлагатай болсон. Монгол Улсын импортын барааны бүтцийг мөнгөн дүнгээр нь харьцуулж үзвэл

⁵ 2011 оны 01 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 6/42 тоот

дараах байдлаар тодорхойлогдож байна⁶. Үүнд:

№	Ангилал	Импортод эзлэх хувь
1.	Эрдэс бүтээгдэхүүн	26,6%
2.	Машин, механик тоног төхөөрөмж ба эд анги, цахилгаан хэрэгсэл, тэдгээрийн сэлбэг	19,8%
3.	Авто, агаарын ба усан замын тээврийн хэрэгсэл, тэдгээрийн эд анги	12,6%
4.	Хүнсний бэлэн бүтээгдэхүүн	8,5%
5.	Үндсэн төмөрлөг болон түүгээр хийсэн бүтээгдэхүүн	7,7%
6.	Химийн болон химийн үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүн	6,0%
7.	Ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн	4,6%
8.	Бусад	14,1%
	НИЙТ	100%

Нийт импортын барааг 126 орноос худалдан авсан байна. Үүнээс, хүнсний гол нэрийн импортын бараанд ургамлын тос, гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, лаазалсан төрөл бүрийн мах, хүнсний ногоо, шар айраг, жимс жимсгэнэ орж байна. Гэтэл эдгээрийн ургамлын тосноос бусад бүтээгдэхүүн нь бүгд Монголд тодорхой хэмжээгээр үйлдвэрлэж, боловсруулж байгаа юм. Жимсний хувьд дотоодод бэлтгэх нь харьцангуй бага байгаа. Тэгвэл, гурил болон гурилан бүтээгдэхүүнийг Атрын III аяны үр дүнд дотоодод бүрэн үйлдвэрлэх боломжтой гэж дүгнэж байгаа нь статистик үзүүлэлттэйгээ төдийлөн нийцэхгүй байгааг анхаарах шаардлагатай болов уу.

ХХААХҮЯ-наас 2009 онд хийсэн судалгаагаар манай оронд нийтдээ 1090⁷ хүнсний үйлдвэр, аж ахуйн газар үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээрийг ангилж авч үзвэл Монгол улс нийт 64 нэр төрлийн хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байгаагаас малын гаралтай (мах, өрөм, өлөн гэдэс, өтгөн цөцгий буюу гүзээтэй тос) уламжлалт аргаар боловсруулж бэлтгэсэн хүнс нь 10 нэр төрөл байна. Тус судалгаанд Нийслэл хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүнсний үйлдвэрүүдийн хүчин чадлын хэмжээний талаар мэдээлэл тусгагдаагүй тул тоо, нэгжээр нь авч үзлээ. Дотоодын хүнсний үйлдвэрүүдийг тооны хувьд бүлэглэн авч үзвэл:

№	Үйлдвэрлэж буй бүтээгдэхүүн	Үйлдвэрийн тоо			
		Орон нутагт	Улаанбаатарт	Нийт	Эзлэх хувь
1	Талх, Нарийн боов, бялуу	259	114	373	34.22%
2	Ундаа, цэвэр ус	68	71	139	12.75%
3	Архи, пиво, дарс	59	44	103	9.45%

⁶ “Өнөөдөр” сонины 2010 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрийн №149(4012) дугаарт нийтлэгдсэн Ж.Тэгшжаргалын “Бид хэнийг, биднийг хэн тэжээдэг вэ?”

⁷ Хүнсний үйлдвэрүүдийн судалгаа. 2009 оны дүнгээр. ХХААХҮЯам.

Судалгааны эмхтгэл, IX боть

4	Бууз, банш, Хэрчсэн гурил	29	53	82	7.52%
5	Зайрмаг	43	30	73	6.70%
6	Гурил	54	8	62	5.69%
7	Мах, махан бүтээгдэхүүн	37	10	47	4.31%
8	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	35	11	46	4.22%
9	Хиам	13	32	45	4.13%
10	Бусад	47	73	120	11.01%
	НИЙТ	644	446	1,090	100%

Тайлбар:

Зарим аж ахуйн нэгж хэд хэдэн бүтээгдэхүүн зэрэг үйлдвэрлэж байгаа юм. Аж ахуйн нэгжийн хувьд тоог нь ХХААХҮЯ-ны мэдээлэлд тулгуурлан гаргах боломжгүй байна. Дэлгэрэнгүй жагсаалтыг уг судалгаанд хавсаргасан болно. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийн салбарыг “орхичихолгүй” арга хэмжээ авсаар ирсэн ч тодорхой үр дүнд хүрч чадахгүй явж ирсэн гэж болно.

Хүснэгт 2: Үйлдвэрлэлийн салбарын өсөлт ба ДНБ-ий өсөлтийн харьцаа. 1996-2008⁸

Он	Үйлдвэрлэлийн салбарын өсөлтийн хувь	ДНБ-ий өсөлтийн хувь	ДНБ-д Үйлдвэрлэлийн салбарын эзлэх хувь
1996	-14.6	2.3	8.4
1997	-13.8	4.0	6.9
1998	3.5	3.5	6.9
1999	-3.0	3.2	6.5
2000	-3.2	1.1	6.2
2001	33.0	9.4	8.2
2002	18.8	3.8	9.4
2003	-	-	5.6
2004	-3.7	10.6	4.9
2005	-19.4	7.2	3.7
2006	13.3	8.6	3.8
2007	28.8	10.2	4.5
2008	4.5	8.8	4.3

Үүний учир шалтгааныг тодорхойлохдоо эдийн засгийн системийн шилжилтийн явцын талаар 2002 оны сүүлээр “Монгол улсын аж үйлдвэр болон худалдааны хөгжлийн бодлого” (UNDP/UNIDO, 2002) гэх сэдвээр хийсэн судалгааны тайланд дурьдсан байна.

⁸ Strategic Directions on Industrial Policy in Mongolia. United Nations Industrial Development Organization 2011. Vienna, Austria.

Шилжилтийн явцад Монгол улс төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудыг хувьчлах явцад үндсэн 2 томоохон алдаа гаргасан болохыг тэмдэглэсэн бөгөөд энэ алдаагаа өнөөг хүртэл засч залруулж чадахгүй байгаа нь үйлдвэрлэл хөгжих явцад саад бэрхшээл болсоор байна. Үүнд:

1. Урьд өмнө байсан түүхий эд бэлтгэлийн тогтолцоо нурж, үүний дүнд ялангуяа мал аж ахуй болон хөдөө аж ахуйн салбарын түүхий эд бэлтгэх тогтолцоо устсан; Мал аж ахуй, газар тариалангийн эмчилгээ, эрүүл ахуйн хяналтын систем устсанаар үндсэн түүхий эд болох хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний чанар эрс муудаж гадаадын зах зээлийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангахаа больсон
2. Үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээ борлуулж байсан хуучин социалист тогтолцоотой орнуудын зах зээл үндсэндээ “устсан” учраас шинэ зах зээлийг эрж хайж олж чадаагүй, энэ талаар арга, мэдлэг дутмаг байсан, төрөөс энэ тал дээр дэмжлэг үзүүлээгүйгээс борлуулалт үндсэндээ зогссон.

UNIDO-ийн 2011 онд гаргасан судалгааны тайланд дурьдсанаас авч үзвэл Монгол улсад жижиг дунд үйлдвэрлэлийн салбарыг экспортын баримжаатай хөгжүүлэхэд хамгийн ихээр саад болж байгаа үндсэн шалтгаануудад

- Тээврийн өртөг өндөр учир бүтээгдэхүүний үнэ өндөрсдөг
- Зам тээвэр, дэд бүтцийн харилцаа нь Азидаа хамгийн сул хөгжсөн улс
- Төрийн байгууллагуудын хүнд суртал, авилга үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд сул хөгжсөн дэд бүтцээс дутахгүй хүндрэл учруулдаг

хэмээн дүгнэсэн байна. Эдгээр хүндрэлүүд нь жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэлхийд хамгийн томд тооцогдох 2 зах зээлийн дунд байгаа боломжоо ашиглан экспортын чиг баримжаатай хөгжихөд саад учруулсаар байна гэжээ⁹.

Өнөөгийн нөхцөлд хөрөнгө мөнгийг олон аргаар шийдвэрлэж чадах болсон тул тус байгууллагын 2002 онд хийж байсан дүгнэлтэд дурьдсан 2 гол “алдааг” засах бодлогыг ажил хэрэг болгоход төрийн зүгээс зайлшгүй анхаарах ёстой байгаа юм. Энэ нь үйлдвэржилтийг сэргээхэд гол суурь нь болж өгнө. Өөрөөр хэлбэл, төрөөс экспортын баримжаатай, наад зах нь импортыг бүрэн орлох хэмжээний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд түүхий эд бэлтгэлийн иж бүрэн тогтолцоог бий болгох, түүхий эдийг эрүүл, чанартай бэлтгэх нөхцлийг бүрдүүлж өгөх, үйлдвэрлэгчдэд шинэ зах зээлд гарахад нь бодлогын хувьд идэвхтэй дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй болж байна.

Сүүлийн жилүүдэд авч байгаа арга хэмжээ идэвхжиж үйл ажиллагааны цар хүрээ өргөжихийн хэрээр хэрэгжүүлэх байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоо илт дутагдаж байгааг дараах үндэслэл, үйл ажиллагаанууд нотолж байна.

3. Бодлогын хувьд төрөөс гаргасан баримт бичгүүд болон аймаг тус бүрийн ИТХ-аас гаргасан “Хөгжлийн цогц бодлого”-ын “Боловсруулах үйлдвэрийг салбар”-ыг хөгжүүлэх зорилтын хооронд харьцуулалт хийж үзэхэд уялдахаасаа илүүтэйгээр уялдахгүй байх нь “их” байгаа нь харагдаж байна.

Тухайлбал, **Мах боловсруулах үйлдвэрийг** “Орон нутагт үйлдвэрлэл хөгжүүлэх чиглэл”-д зүүн бүсээс бусад 3 бүсэд нийт **3 ширхэгийг байгуулахаар төлөвлөсөн**.

⁹ Strategic Directions on Industrial Policy in Mongolia. United Nations Industrial Development Organization 2011. Vienna, Austria.

Гэтэл аймаг тус бүрийн зорилтоос харахад 18 аймаг¹⁰ бүгд мах боловсруулах үйлдвэр байгуулахаар төлөвлөсний 11 нь гадаадад мах экспортлох хэмжээний хүчин чадалтай үйлдвэр байгуулна гэжээ

Засгийн газраас тодорхойлсон зорилт аймаг орон нутагт энэ мэтээр зөрүүтэй төлөвлөгдөж уялдаж чадахгүй байгаа бол **УИХ-аас баталсан “Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл”-д тусгасан зорилт, түүнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор жил бүрийн улсын төсөвт тусгасан хөрөнгө мөн л гол хэрэгжүүлэгч газар болох Яам, агентлаг дээрээ зөрүүтэй хэрэгжиж байна.**

Тухайлбал, “2010 онд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний биелэлтийн талаар тайлан”-гаас үзэхэд ХХААХҮЯ-аас илтгэхдээ уг төлөвлөгөөний **1.14.3. Улс, бүсийн чанартай томоохон боловсруулах үйлдвэр байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх** гэсэн зорилтын хэрэгжилтийн талаар Хүрэх түвшин нь: **Шинээр ашиглалтад орсон үйлдвэрийн тоо 7-оос доошгүй байна** гэж заасан байна.

Биелэлт: Засгийн газраас 2009 онд баталсан “Орон нутагт үйлдвэрлэл хөгжүүлэх чиглэл”-ийн хүрээнд Төсөл сонгон шалгаруулах комисс 96 төслийг дэмжин гэрээ байгуулсан арилжааны банкуудад судлуулахаар хүргүүлсэн. 2010 оны 09-р сарын 10-ны байдлаар арилжааны банкууд 57 төсөлд 11 202,0 сая төгрөгийн зээл олгосон нь нийт олгох зээлийн 65,1 хувь болж байна.

Төсөл сонгон шалгаруулах комиссын 2 дугаар хуралдаанаар 9.985 сая төгрөгийн 62 төслийг хөнгөлөлттэй зээлд хамруулахаар дэмжин банкуудаар судлуулахаар шилжүүлээд байна¹¹.

Энэхүү тайлангаас үзэхэд **Улс, бүсийн чанартай томоохон үйлдвэр 7 ширхэгийг** байгуулахад хангалттай гэж үзэн түүнд зориулж улсаас 11,2 тэрбум төгрөг төсөвлөсөн байтал энэ хөрөнгийг 57 төсөлд 200 сая хүрэхгүй төгрөгөөр хуваан олгосон байна. Энэ жишгээр дунд хэмжээний үйлдвэр 7 байгуулагдах боломжтой байдал 57 ширхэг жижиг төслийг санхүүжүүлсэн нь хөрөнгө оруулалтын үр дүнг бууруулсан нэг үндэслэл болж байна.

Гэтэл, Жижиг дунд үйлдвэрийн газрын гаргасан тайлангаас үзэхэд “2009 оны эхний байдлаар Монгол улсад 60535 аж ахуйн нэгж бүртгэгдсэнээс 36498 ААН үйл ажиллагаа явуулж байна. Үүнээс Жижиг, дунд үйлдвэрт хамаарах нь 35789. Харин тогтмол татвар төлдөг ЖДҮ 12556 байна. Хэдийгээр жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчид хувийн хэвшилд тоо хэмжээгээрээ давамгайлж байгаа боловч татвар төлөгчдийн тооноос харахад санхүүгийн байдал хүндхэн байгааг илтгэж байна” гэжээ.

Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэхээр төсөвлөсөн бага ч гэсэн хөрөнгийг бүрэн санхүүжүүлэх боломжтой байдлаар олгох нь эргээд үйлдвэрлэгчиддээ хэрэгтэй байх болов уу. 2010 онд жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр хуваарилсан зээлийн хөрөнгийг Улаанбаатарт 50-100 сая, орон нутагт 15-30 сая төгрөгөөр хуваан олгосон байна¹².

¹⁰ Аймаг тус бүрт байгуулахаар төлөвлөсөн үйлдвэрийн жагсаалтыг хавсаргав. Энэ судалгаанд Орхон, Дархан-Уул, Дорноговь аймгуудыг оруулалгүй үлдээсэн. УИХ-аас баримталж байгаа бодлогоор эдгээр 3 аймаг бол бусад аймгуудаас “томоохон үйлдвэрлэгч” аймаг болох юм.

¹¹ 2010 онд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайлан. 2010 оны 3 дугаар улирлын байдлаар. Монгол Улсын Засгийн газар.

¹² “Жижиг дунд үйлдвэрийн газрын мэдээлэл” 2010 он. Мөн “2010 онд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх

1. Дараагийн нэг нөхцөл нь жижиг дунд бизнес эрхлэгчид **барьцаа хөрөнгө хүрэлцэхгүйгээс болж авах зээлийн хэмжээ хүссэн дүнгээс нь буурч байна.** Ерөнхийдөө зээл хүсч төслөө ирүүлсэн иргэд, аж ахуйн нэгжийн нилээдгүй хэсэг нь барьцаа хөрөнгийн хувьд банкны шаардлага хангаж чадахгүй байна.

Хэрэгжүүлэхээр боловсруулсан төслүүд нь ихэвчлэн байгаа барьцаанаасаа давсан хөрөнгө оруулалт хүсч байна. Эргээд банк түүнд нь хүрсэн хэмжээнд хөрөнгө оруулалт хийхээс татгалзсан хариу өгдөг байна.

2. Жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэхээр үйл ажиллагаагаа эхэлж байгаа болон эхлэхээр төлөвлөсөн төслүүдэд **“олон улсын ... [тийм] стандартыг хангасан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэнэ” гэж төлөвлөх байтугай дотоодын аль нэг стандартыг хангасан ийм бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэнэ гэж зорилт дэвшүүлсэн тохиолдол ховор байна.** Үүнээс харахад жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийн мэдлэг дутмаг, нөгөө талаар энэ талаар мэдээлэл, сурталчилгаа, сургалтын ажил хомс байгааг илэрхийлж байна.

Магадгүй эдгээр шалтгаан хоорондоо шууд холбоотой байгаа. Үүнээс гарах хамгийн гол арга бол хорших, хамтрах байдлыг сайжруулах, түүнд нь зориулж сургалт хийх, ямар нэгэн урамшууллын механизм бий болгоход анхаарах хэрэгтэй байна. Мөн зээлийн баталгаа гаргахад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай байна.

Үйл ажиллагааны түвшин нь тогтворжиж чадахгүй байгаагаас шалтгаалж тэнд ажиллагсдын цалингийн хэмжээ төдийлөн сайн өсч чадахгүй, зөвхөн төрийн албан хаагчдын цалингаар баримжаа болгож нэмэгдэж явж байгаа гэж болно. Үүнийг 2001 оноос хойших цалингийн дундаж¹³ хэмжээнээс харж болох юм.

Аж үйлдвэрийн салбарын ажиллагсдын хөдөлмөрийн хөлсний түвшинг авч үзэхэд өнөөдөр улсын дундажтай ойролцоо, төрийн албан хаагчдын цалингаас ялимгүй өндөр байгаа юм.

Хөдөлмөрийн хөлсний дундаж хэмжээ 2001-2010 (мян.төг)

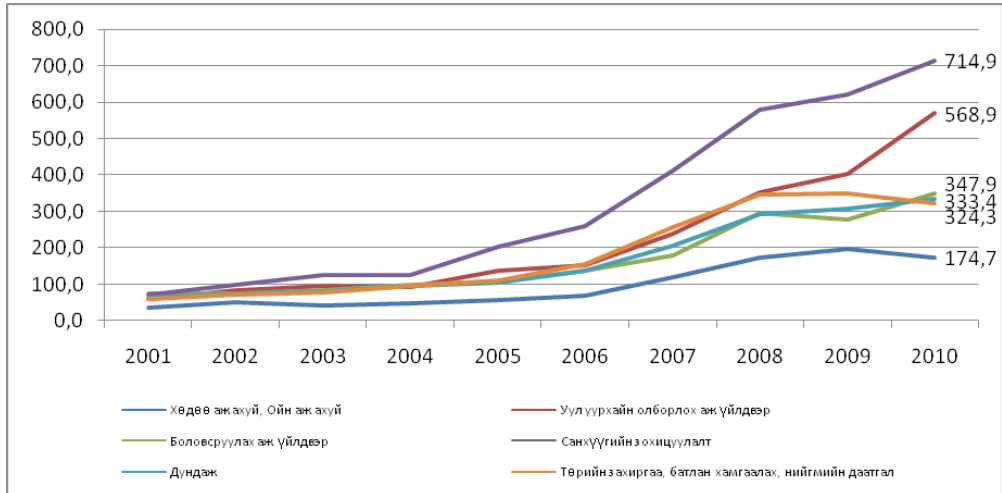
Он	Хөдөө аж ахуй, Ойн аж ахуй	Уул уурхайн олборлох аж үйлдвэр	Боловсруулах аж үйлдвэр	Санхүүгийн зохицуулалт	Төрийн захиргаа, батлан хамгаалах, нийгмийн даатгал	Эрүүл мэнд нийгмийн хангамж	Нийгэм хамт олон, хувь хүний үйлчилгээ	Улсын Дундаж
2001	36.9	58.5	73.6	70.6	59.7	47.9	46.6	63.3
2002	50.3	81.4	73.3	98.6	71.5	53.9	55.6	74.0
2003	42.9	93.6	82.8	123.5	76.2	61.1	53.9	80.5
2004	49.8	92.4	97.1	125.1	96.5	80.8	62.7	96.0
2005	56.7	137.2	104.9	201.2	110.0	90.1	76.3	105.4
2006	69.8	152.2	136.3	260.4	156.7	128.4	98.5	137.7
2007	120.6	238.7	178.9	412.2	258.0	206.7	182.1	205.9

үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайлан”. 2010 оны 3 дугаар улирлын байдлаар. Монгол Улсын Засгийн газар.

¹³ Цалингийн дундаж хэмжээ. 2010 оны байдлаар. Монгол банк

Судалгааны эмхтгэл, IX боть

2008	173.3	351.8	294.4	579.8	346.5	303.4	223.1	291.1
2009	197.4	402.9	277.7	621.1	350.1	303.4	223.1	308.1
2010	174.7	568.9	347.9	714.9	324.3	303.2	250.2	333.4

UNIDO-ийн хийсэн судалгаагаар 2008 оны байдлаар Монгол улсад 1 сая орчим хүн хөдөлмөр эрхэлж байгаагаас ердөө 48,0 мянган хүн үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллаж байна гэжээ.

Энэ тоог орон нутагт авч үзвэл бүр ч бага тоо гарч байгаа аж. Харин эдийн засаг эрчимжиж эхэлсэн сүүлийн 1-2 жилд энэ тоо “бага зэрэг” өсч 2010 оны байдлаар 54,3 мянгад хүрсэн байна. Үүний 16,4 мянга нь “Уул уурхай, олборлох” үйлдвэрлэлийн салбар, 14,2 мянга нь “Цахилгаан, эрчим хүч”-ний салбарт ногдож байгаа бөгөөд “Боловсруулах аж үйлдвэр”-ийн салбарт 23,7¹⁴ мянган хүн ногдож байна. Өөрөөр хэлбэл, нийт 1,1 сая гаруй хүн байнгын хөдөлмөр эрхэлж байгаа гэж үзвэл үүний **ердөө 2,1 хувь нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарт ажиллаж нэмүү өртөг бий болгож** баялаг үйлдвэрлэж байна. Харин гадаадаас Монгол улсад албан ёсоор ажиллаж байгаа 9900 иргэдийн 970¹⁵ нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байна. Үлдсэн хэсэг нь барилга, зам, уул уурхайн салбарт ихэвчлэн ажилладаг.

3. НИЙСЛЭЛ БОЛОН ХӨДӨӨ ОРОН НУТГИЙН ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ, ТЭДНИЙГ ДЭМЖИЖ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХӨШҮҮРЭГ

3.1. Аймаг, нийслэлд жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх SWOT шинжилгээ

ДАВУУ ТАЛ	СУЛ ТАЛ
-----------	---------

¹⁴ Статистикийн бюллетень. 2010 оны 12 дугаар сар. Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Хороо.

¹⁵ Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын мэдээлэл. 2010 он

Аймгууд	Аймгууд
Хямд ажиллах хүчин	Зах зээлийн багтаамж бага
Хямд түүхий эд	Тоног төхөөрөмж, технологи хоцрогдолтой
Уул уурхай хөгжиж байгаа	Тээврийн зардал хэт өндөр
Төр засгийн дэмжлэгтэй	Мэргэжилтэй боловсон хүчин дутмаг
Өрсөлдөгч бага	Татварын ялгавартайтай бодлого байхгүй
Орон нутгийн нөөц боломж их	Сургалтанд хамрагдах мэдээлэл дутмаг
Түрээсийн төлбөр хямд	Бизнес эрхлэх мэдлэг туршлага муу
	Хөрөнгийн үнэлгээ бага
	Хяналт шалгалтын давтамж их
	Дэд бүтцийн хөгжил муу
	Цахилгаан дулааны үнэ өндөр
	Санхүүгийн төрөл бүрийн дэмжлэг хөгжөөгүй
Нийслэлд	Нийслэлд
Мэдээлэл хурдан авах	Ченжээр дамжин түүхий эдийн үнэ өндөр
Гадаад дотоодын зах зээлд ойр	Өрсөлдөгч олон
Технологи , тоног төхөөрөмж сайтай үйлдвэрүүд олон	Бизнес эрхлэх мэдлэг дутмаг
Санхүүгийн олон төрлийн үйлчилгээ авах	Ченжээр дамжин түүхий эдийн үнэ өндөр
Экспортыг дэмжих	Хөрөнгийн үнэлгээ өндөр

БОЛОМЖ	АЮУЛ \эрсдэл\
Аймгууд	Аймгууд
Уул уурхай дагасан ЖДҮ хөгжүүлэх	Шилжилт хөдөлгөөн их/ зах зээл багасах
Импорт орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	Худалдан авах чадвар муу
Экспортыг дэмжих	Бэлэн мөнгөний хомсдол их
Түүхий эдийн сонгол хийх боломж сайн	Импортын болон том үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн хэрэглэх сэтгэлзэг бага
Нийслэлд	Нийслэлд
Зах зээлд ойрхон	Инфляцийн өсөлт
Эдийн засгийн өсөлт их	Шаардлагатай сав баглаа боодлын үйлдвэр цөөн учир ихэнх компаниуд Хятадад захиалгаар хийлгэдэг
Уул уурхай дагасан ханган нийлүүлэлт хийх	Төгрөгийн ханш өөрчлөлт
Импорт орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх	Түрээсийн байрны үнэ өндөр

Экспортыг дэмжих	
Зах зээлд ойрхон	

3.2. Хөдөөд жижиг дунд үйлдвэр эрхлэгчдэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл

1. Зах зээлийн багтаамж бага, хүн амын худалданавах чадвар сул зэргээс шалтгаалан үйлдвэрлэгчид бүтээгдэхүүнээ ихэвчлэн зээлээр борлуулдаг;
2. Гадаад дотоод зах зээлд бүтээгдэхүүн борлуулах сүлжээ бүрэлдэн тогтоогүй;
3. Санхүүгийн хувьд дутагдалтай, барьцаа хөрөнгөгүйгээс хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдах боломж хязгаарлагдмал;
4. Хөрөнгө санхүү, дэвшилтэт техник технологийн талаархи мэдээлэл дутмаг байгаагаас шалтгаалан өндөр технологи бүхий тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлт хийгддэггүй;
5. Үйлдвэрлэгчдийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн сургалтын арга хэлбэр төлөвшөөгүй;
6. Алслагдсан бүс нутагт шатахууны үнэ 400-500 төгрөгөөр өндөр, эрчим хүч, ус, дулааны үнэ 20-40 төгрөгөөр илүү байгаа нь суурь үнийн өртөгийг нэмэгдүүлдэг

3.3. Жижиг дунд үйлдвэрлэгчдийг дэмжиж байгаа эдийн засгийн хөшүүрэг, арга зам

1. Жижиг, дунд үйлдвэрийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийг гааль болон НӨАТ-аас чөлөөлөх хуулийн хэрэгжилт

Жижиг, дунд үйлдвэрийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийг Гааль болон НӨАТ-аас чөлөөлөх тухай хууль хэрэгжснээр 8.1 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлтийг 1200 гаруй үйлдвэрлэгчид эдэлсэн. 2010 оны ЖДҮ-ийг дэмжихээр 30,8 тэрбум төгрөг баталсажээ. Үүнээс: лизингийн тоног төхөөрөмж худалдан авахад 9,0 тэрбум, даатгалын үйлчилгээнд 1,5 тэрбум, зээлийн баталгааны санд 1,5 тэрбум, хөрөнгө оруулалт 3,0 тэрбум, хөнгөлөлттэй зээлд 15,8 тэрбум төгрөг тус тус хуваарилсан байна.

2. Лизингийн үйлчилгээ

Санхүүгийн түрээс лизингийн үйлчилгээг нэвтрүүлэхэд 4,6 тэрбум төгрөгийг эх үүсвэр бүрдүүлж, үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийг олгож байна. Цаашдаа тоног төхөөрөмжийг лизингээр олгохдоо төрийн оролцоотой “Лизингийн үйлчилгээний төв” шинээр байгуулан олгох боломжтой.

3. Зээлийн батлан даалт гаргах

Батлан даалт гаргах хууль эрх зүйн орчин бий болсон тохиолдолд эх үүсвэрийг ББСБ-д байршуулж, дамжуулан олгох ба хүү, шимтгэлийн нөхцлөөр эх үүсвэрт зориулсан хөрөнгийг 3 дахин үржүүлж олгох боломж бүрдэнэ. Одоогийн байдлаар төсөл хөтөлбөрийн байгууллагууд үйлдвэрлэгчидэд бага хэмжээний хөрөнгөөр батлан даалтын үйлчилгээ үзүүлж байна.

4. Даатгалд хамруулах

Зээл авсан аж ахуйн нэгж, иргэний хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгийг зээлийн даатгалын үйлчилгээнд хамруулах боломжтой. Үүнд:

- а) Лизингээр олгох тоног төхөөрөмжийг даатгах,
- б) Хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдсан зээлдэгчийн барьцаа хөрөнгийг даатгах.
- в) Даатгалын тогтолцоог дэмжих хөрөнгийн эх үүсвэр дутагдалтай.

5. Төвөөс алслагдсан бүс нутагт үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг татварын ялгавартай бодлогоор дэмжих

Төвөөс 1000 км-ээс дээш алслагдсан бүс нутагт шатахууны үнэ 400-500 төгрөгөөр өндөр, малын гаралтай түүхий эдийн үнэ тухайн бүс нутагтаа хямд харин Улаанбаатарын зах зээл дээр түүхий эдийн үнэ өндөр байдаг. Үүний үр дагавараар алслагдсан бүс нутгаас гаралтай түүхий эд, баялаг, мөнгө төв рүү төвлөрч харин тэнд амьдарч байгаа иргэд орлого нэмэгдүүлэх боломжгүй, худалдан авах чадвар сул, бага орлоготой амьдарч байна. Мөн төвөөс холдох тусам тээврийн зардал нэмэгддэг, үүнийгээ дагаад бараа, үйлчилгээний үнэ 1.5-2.5 дахин өсдөг учраас төвөөс ихэнх бараа бүтээгдэхүүнээ татаж, өндөр өртөгтэй үйлчилгээ авч байна. Иймд алслагдсан бүс нутагт үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг татварын ялгавартай бодлогоор дэмжих шаардлагатай.

6. Зээлийн хүүгийн хөнгөлөлт үзүүлэх

2009-2010 онд жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор 60.8 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгосны үр дүнд нийт 2761 аж ахуйн нэгж иргэн хамрагдаж 839 үйлдвэр шинээр байгуулагдаж, 1813 үйлдвэр техник технологи, тоног төхөөрөмжөө шинэчилэн үйл ажиллагаагаа өргөтгөж, 9205 гаруй ажлын байр шинээр бий болж, 18400 гаруй хүн ажлын байраа хадгалсан. Зээлийн эргэн төлөлт өндөр хувьтай байгаа боловч дотоод зах зээлийн багтаамж бага, хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар сул, импортын бараа бүтээгдэхүүнийг шүтэх иргэдийн сэтгэхүй өөрчлөгдөөгүй нөхцөлөөс шалтгаалж дотоодын үйлдвэрлэгчдийн борлуулалт бага байна. орон нутгийн үйлдвэрлэгчид ирэвчлэн зээлээр бараа бүтээгдэхүүнээ борлуулж байгаа нь бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагаа нь доголдоход хүргэж өөрийн хөрөнгийн хангалттай байдал, санхүүгийн хувьд тогтворгүй болох магадлалтай. Иймд тодорхой хугацаанд зээлийн хүүг төрөөс татаас хэлбэрээр олгох мөн зээлийн хугацааг 5-10 жил, жилийн хүүг 5-6 хувь хүртэл нь бууруулах чиглэлээр төрөөс бодлого явуулах хэрэгтэй.

7. Хөдөө орон нутагт ажлын байр бий болгосны урамшуулал олгох.

Хөдөө орон нутагт нийт 16175 жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 54.6% буюу 9,628 нь иргэн, өрхийн аж ахуй эрхлэгчид, 46.4 хувь нь аж ахуйн нэгж байгууллага байгаа бөгөөд нэг үйлдвэрлэгч дундажаар 1-5 хүнийг л ажлын байраар хангаснаар 37560 гаруй хүн үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллаж байна. Олон улсын байгууллагаас хийсэн судалгааны дүнгээс харахад хөдөө орон нутагт ядуурлын төвшин 41 орчим хувьтай байгаа нь улсын дундажаас 12 хувиар их байгаа нь ажилгүйдэлтэй холбоотой. Үүнээс шалтгаалан иргэдийн төв рүү шилжих хөдөлгөөн нэмэгдсээр байна. Иймд орон нутагт ажлын байр бий болгосны урамшуулал олгох тогтолцоо үүсгэх.

8. Орон нутагт хөнгөлөлттэй тарифийн бодлого хэрэгжүүлэх

Алслагдсан бүс нутагт эрчим хүч, ус, дулааны үнэ 20-40 төгрөгөөр илүү байгаа нь суурь үнийн өртөгийг нэмэгдүүлж байгаа бөгөөд үүнээс шалтгаалан амжиргааны зардал өндөр байна. Иймээс алслагдсан бүсийн иргэдийн тэгш бус байдлыг арилгах үүднээс бараа, үйлчилгээний өртөг нэмэгдсэн хувиар тооцож хөнгөлөлттэй тарифийн бодлогоор дэмжих.

9.Татварын хөнгөлөлт үзүүлэх

Импортыг орлох үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийг дотооддоо үйлдвэрлэгчдийг татварын бодлогоор дэмжих , шинээр үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг эхний 3-5 жилд орлогын албан татвараас чөлөөлөх хуулийн төсөл боловсруулах

10. Сургалт

Үйлдвэрлэгчдэд зориулсан сургалтыг орон нутагт жил бүр 2-3 үе шаттайгаар явуулах хөтөлбөрийг баталж хөрөнгө санхүүгийн эх үүсвэрийг шийдвэрлэх;

4. ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЦЭЭ, ИМПОРТЫГ ОРЛОХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН БОДЛОГООС ДАВУУ БОЛОХЫН УЧИР

Экспортыг дэмжих аргачлал, арга хэмжээнүүд гэдэгт экспортын үйл явцтай шууд, онцгой холбоо харилцаатай экспортын баримжаатай бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлэх аливаа нэгэн арга хэмжээг ойлгоно.

Экспортын баримжаатай бодлого нь нөхцөлийг бүрдүүлж, хэмжээнээс үл хамааран бүх компаниудад дэмжлэг үзүүлэх байгууллага, арга хэмжээг тогтоодог байна. Жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг дэмжих арга хэмжээг жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих бодлогод тодорхойлсон байдаг

Олон улсад жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлсэн туршлагаас харахад **импортыг орлох хэмжээнд үйлдвэрлэл явуулахыг дэмжих бус экспортод чиглэсэн үйлдвэрлэл явуулахыг дэмжих бодлого явуулах нь илүү сайн амжилт олдог** байна. Энэ хоёр бодлогын хувьд том зөрүү харагдана. Үүнд:

- Импортыг орлох үйлдвэрлэл явуулна гэдэг нь дотоодын хэрэгцээнд зориулж байгаа учраас тавигдах стандарт шаардлага сулардаг ба тэр хэрээр үйлдвэрлэлийн чанар буурах, ажиллах хүчний чадавхи сулрах хандлага илэрдэг
- Экспортыг дэмжиж байгаа үед бүтээгдэхүүний чанар олон улсын шаардлага хангасан үйлдвэрлэл явуулах нөхцөл бүрдэнэ. Тэр хэрээр бүтээгдэхүүний чанар, үйлдвэрлэлийн технологи сайжрах, боловсон хүчний чадавхи дээшлэх, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ нэмэгдэх, түүний үнэлэмж бодитой болох гэх мэт давуу талыг бий болгодог.

Эдийн засагт гүйцэтгэх үүрэг, эдийн засгийн өсөлтөд оруулах хувь нэмрийн хувьд жижиг дунд үйлдвэрийн салбар нь ихээхэн чухал тул төр засгийн анхаарлыг ихээр татаж байдаг. Олон улсын эдийн засгийн байгууллагуудын хийсэн судалгаагаар хөгжсөн улс орнуудад жижиг дунд үйлдвэрийн салбарын бүтээсэн нэмүү өртөг нь ДНБ-ий 40 гаруй хувийг бүрдүүлж тэнд ажиллаж байгаа хүний тоо нь нийт хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүний 50-иас илүү хувийг эзэлдэг байна. Энэ ч үүднээс дэлхийн ихэнх улс орнууд жижиг дунд үйлдвэрийн хөгжлийг дэмжих олон хувилбартай бодлогыг хэрэгжүүлэх болсон байна.

Тухайлбал, хуучин социалист тогтолцоотой улс орнууд зах зээлийн эдийн засагт шилжих явцдаа жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогодоо ихээхэн анхаарал тавьж ажилласны хүчинд хүндрэлийг богино хугацаанд давж гарах суурь нь болж өгч байжээ¹⁶.

Эдгээр улс орнуудын төрөөс авч хэрэгжүүлсэн бодлого, хөтөлбөрүүд нь санхүү, технологи, шинэ санаачилга, менежмент, гадаад улс орнуудтай харилцах гэх зэрэг асуудлаар жижиг дунд үйлдвэрт тулгамдаж буй бэрхшээлийг арилгахад чиглэгдсэн байдаг. Жижиг дунд үйлдвэрийг экспортод чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулахад төрөөс багагүй туслалцаа хэрэгтэй болдог байна.

Экспортыг дэмжих бодлогын ач холбогдол нь:

- Эдийн засгийн өсөлт, ашгийг бий болгож, үндэсний ДНБ-д хувь нэмрээ оруулах
- Татварын орлого, бааз суурийг нэмэгдүүлэх
- Дотоодын ажил эрхлэлтийн түвшинг нэмэгдүүлэх
- Компаниудыг өрсөлдөх чадвараа хадгалах, өсгөх нөхцөлийг бүрдүүлэх

¹⁶ http://www.exporthelp.co.za/modules/21_export_management/intro.html

- Бүс нутагт улс орны байр суурийг бэхжүүлэхэд хувь нэмэр оруулах
- Тус орон/бүс нутаг руу ирээдүйн хөрөнгө оруулалт татах зэрэг болно.

Австралийн худалдааны агентлагийн¹⁷ (AUSTRADE) хийсэн судалгаанаас үзэхэд экспорт-логчид нь:

- Ажилчдын хөгжиж, дэвших боломж сайн
- Экспортлогч аж ахуйн нэгжийн цалин бусдаас өндөр байдаг
- Ажлын орчин нөхцөл сайн
- Тогтмол хөрөнгө оруулалт хийж шинэ технологи ашиглаж байдаг
- Өрсөлдөх чадвар өндөр байдаг

Экспортлогч үйлдвэрлэгчид давхар дотоодын хэрэгцээг хангаж байдаг учраас дотоодын эдийн засаг түүнийг дагаад инфляци зэрэг эдийн засгийн сөрөг үр дагаварт өртөх явдал хамгийн бага түвшинд байж чаддаг байна. Экспортын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж эхлэхэд учирч болох саад бэрхшээл нь дотоодын болон олон улсын зах зээлээс ихээхэн хамаардаг юм. Үүнд,

- гадаад зах зээлийн талаар мэдлэг хомс,
- боловсон хүчин муутай,
- эрсдлээс хэт их эмээдэг байна.

Хөгжиж байгаа орнуудын жижиг дунд үйлдвэрлэгчид гадаадын зах зээлд бүтээгдэхүүнээ экспортлоход учрах бэрхшээлийг төрийн дэмжлэггүйгээр шийдвэрлэж чаддаггүй бөгөөд үүнд төрөөс аливаа саад бэрхшээлийг шийдвэрлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх хэрэгцээ гардаг.

Төрөөс экспортыг дэмжих чиглэлээр үндсэн гурван төрлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж өгөх хэрэгцээтэй. Үүнд:

- Экспортлогч, экспортын бодлогын шийдвэр гаргагчдад хэрэгцээтэй мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, түгээх,
- Экспортлогч, экспортын үйл ажиллагаа эрхлэх бололцоотой аж ахуйн нэгжүүдийг олж тогтоохын зэрэгцээ тэдгээрт экспортын менежментийн чиглэлээр сургалт зохион байгуулах, зөвлөгөө үзүүлэх,
- Гадаадын зах зээлд экспортлогчдын санал болгож буй бүтээгдэхүүнийг сурталчилж, үр дүнг хянах.

Дан дотоодын зах зээлд үйлдвэрлэл эрхэлж байсан аж ахуйн нэгжүүд ихэвчлэн импортын бараатай өрсөлдөхөд чиглэж тэдгээртэй үнийн хувьд өрсөлдөх тактик хэрэглэж байдаг. Монгол улсын хувьд дэд бүтцийн хөгжил сул байгаагаас үнийн хувьд өрсөлдөх нөхцөл боломж муу байдаг тул энэ байдал эсрэгээрээ буюу үнийн хувьд ихэвчлэн илүү буюу ойролцоо үнэтэй гарч байна. Гэтэл үйл ажиллагаа тогтмол явуулж чадаад байгаагийн учир шалтгаан нь:

- Ажиллах орчин нөхцлийн шаардлагыг төдийлөн өндөрт тавьдаггүй, тэр хэрээр зардлаа хэмнэдэг
- Аливаа стандартад төдийлөн баригдаад байдаггүй
- Хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ эрс бага
- Түүхий эдийн үнэ харьцангуй хямд

зэрэг “боломж”-оо ашиглан үйл ажиллагаа явуулж чадаж байгаад оршиж байна.

¹⁷ Мөн тэнд

5. ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛ ЭРХЛЭГЧДИЙН ЭКСПОРТОД ЧИГЛЭСЭН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ДЭМЖИХЭД ТӨРӨӨС АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААР ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

5.1. ПОЛЬШ УЛС

Экспортын бүтэц: Польшийн Засгийн газраас явуулсан бодлогын үр дүнд экспортын хэмжээ нь 2003 онд 1990 онтой харьцуулахад 3,7 дахин нэмэгдэж 53,567.9 сая ам.долларт хүрсэн байна. Экспортын бодлогоо шилжилтийн явцад шинэчлэх, шинэ зах зээл олоход үйлдвэрлэгчдэд төрөөс дэмжлэг үзүүлж өгсөний нөлөөгөөр 1980 онд экспортын 50 гаруй хувь нь социалист улсад ногдож байсан бол 2004 он гэхэд экспортын 50% нь Европын холбооны өндөр хөгжилтэй улсууд болжээ.

Польш улс экспортоор гаргадаг бүтээгдэхүүний бүтцийг мөн сайжруулж чаджээ. 1980-аад онуудад гол бүтээгдэхүүний бүлэг нь зэс, нүүрс зэрэг түүхий эдээс бүрдэж байв. 1995 онд экспортын гол бүтээгдэхүүн нь аж үйлдвэрийн бараа бүтээгдэхүүн байсан бөгөөд эдгээр нь Польш улсын нийт экспортын 69%-ийг эзэлж байжээ. 2003 онд тэдгээрийн хувь нь 85.2%-д хүрч нэмэгджээ. Польшийн экспортод эзлэх түүхий эд материалын хувь нь 1995 онд 12.7%-тай байсан бол 2003 онд 6.9% болж буурчээ.

Хүснэгт 1: Компанийн хэмжээтэй дүйцүүлсэн ЖДҮ-ийн экспортын хэмжээ ба бүтэц

Зүйл анги	1995		2001		2002	
	Сая.ам доллар	Экспортод эзлэх хувь %	Сая.ам доллар	Экспортод эзлэх хувь %	Сая.ам доллар	Экспортод эзлэх хувь %
Нийт ЖДҮ-ийн экспорт. Үүнд :	8,815.4	100	15,847.6	100	18,242.0	100
1-9 ажилтантай	2,774.9	31.5	3,886.4	24.5	4,228.8	23.2
10-49 ажилтантай	2,451.6	27.8	4,136.0	26.1	4,571.4	25.1
50-249 ажилтантай	3,589.0	40.7	7,825.3	49.4	9,441.8	51.8

Жижиг дунд үйлдвэрлэлд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого барьсанаар 2000 оны орчим ийм компани экспортын 50%-ийг бүтээж байсан ба дотоодын буюу экспортын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэггүй компаниас өсөлтийн хувьд 2 дахин илүү байжээ.

ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖСЭН БОДЛОГО:

Шилжилтийн үеийн эхэн үеэс эхлэн ЖДҮ-ийн экспортыг дэмжих, хөгжүүлэх бодлогын талаар Засгийн газраас гаргасан зарим баримт бичгүүдийг доор танилцуулж байна.

1. 1995 онд Засгийн газраас “Үндэсний эдийн засаг дахь жижиг дунд үйлдвэрийн талаар бодлого” гэж баримт бичгийг батлан гаргасанаар энэ салбарт баримтлах бодлогоо олон нийтэд тодорхой болгосон байна.

Энэ баримт бичгээр Польш улс дотоодын жижиг дунд үйлдвэрт Европын холбооны холбогдох дүрэм, шаардлагуудыг баримтлахыг тодорхойлсон ба тэдгээрийн өрсөлдөх чадварын шаардлагыг боловсруулсан байна.

Энэ баримт бичгээр

- “Жижиг дунд үйлдвэрийн эдийн засагт эзлэх байр суурийг нэмэгдүүлэх”,
- “Жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг нэмэгдүүлэх”,
- “Европын холбооны шаардлагад нийцсэн үйлдвэрүүдийн түүхий эд бэлтгэл, үйлчилгээний салбарыг хөгжүүлэх”

гэсэн үндсэн 3 зорилт дэвшүүлсэн байна.

Үүнийг хэрэгжүүлэхдээ, “Санхүүгийн бүхийл асуудлыг шийдвэрлэх”, “Европын холбооны стандартыг хангахад чиглэсэн төрөл бүрийн сургалтанд хамрагдах боломжийг бүрдүүлэх”, “Шаардагдах төрийн үйлчилгээг хөнгөвчлөх, мэдээллээр хангах, технологийн шинэчлэлд туслах” арга хэмжээнүүдийг авсан байна. Мөн нэг онцгой арга хэмжээ нь ажиллах хүчний мэргэжлийн бүтцийг харгалзаж үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх бодлого баримталсан байна.

2. 2002 он хүртэл Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх төрийн бодлогыг 1998 онд батлан гаргасан.

Энэ арга хэмжээний хүрээнд өмнө нь бий болгосон мэдээлэл, сургалтын системийг улам төгөлдөржүүлэх, үйлдвэрлэлийн болон экспортын худалдааны даатгалын үйлчилгээнд хамруулах, олон улсын үзэсгэлэн яармагт олноор зохион байгуулалттай хамруулах, жижиг дунд үйлдвэрлэлд зориулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, замыг улам өргөжүүлсэн.

3. 2003-2006 онд Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх Засгийн газрын удирдамжийг батлан гаргасан.

Энэ бодлогын баримт бичгийн агуулгаас харахад Польш улсын жижиг дунд үйлдвэрлэлийн салбар харьцангуй өргөжиж Европын зах зээлд өөрийн байр сууриа эзлэх болсон тул илүү өргөн хүрээтэй том алхамыг хийж эхэлсэн байна. Үүнд:

- ЖДҮ-ийн хөгжилд үр нөлөө үзүүлэх санаачилгыг дэмжих
- ЖДҮ-ийн салбарын байгууллагын орчинг хөгжүүлэх
- Олон улсын түвшинд компани, пүүс тэдгээрийн үйл ажиллагааг нэгтгэх асуудлыг дэмжих
- ЖДҮ-ийн салбарын эрх зүйн, захиргааны орчинг сайжруулж, нийгэмд бизнес эрхлэх хандлагыг хөгжүүлэх

Өөрөөр хэлбэл, Польш улсын үйлдвэрүүдийг олон улсын брэнд үйлдвэрүүдийн салбар болгох, улмаар тэдний Европын зах зээлд нэвтрэх гүүр нь болох бодлого баримталж байна. Үүний зэрэгцээ, өөрийн улсын олон улсад танигдсан брэндүүдийг зөвхөн Европод бус дэлхий нийтийн хэмжээнд бүтээгдэхүүнээ экспортлоход дэмжлэг үзүүлж эхэлсэн байна.

ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХЭД АВСАН ҮНДСЭН АРГА ХЭМЖЭЭ

Экспортыг дэмжих ЭКСПРОМ I хөтөлбөр: 1993 оноос хэрэгжиж эхэлсэн хөтөлбөр бөгөөд гол агуулга нь үйлдвэрлэгчдийн уялдаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд чиглэсэн. Тухайн үед судалгаа хийж үзэхэд уялдаатай ажиллаж чадахгүйгээс багагүй ашгийг алдаж байсан байна. Тухайлбал, оёдлын үйлдвэрлэгчид импортолсон даавуу хэрэглэдэг байжээ. Нөгөөтэйгүүр, даавуу үйлдвэрлэгчид өөрийн бүтээгдэхүүнээ шууд гадаадын зах зээлд экспортолдог байв. Үүнээс гадна оёдлын ч бас даавууны ч үйлдвэрлэгчид мэргэжлийн хувцасны буюу даавууны дизайнеруудын үйлчилгээг ашигладаггүй байжээ. Байгаа боломж, бололцоог тэд ердөө л мэдэхгүй байв. “Хүмүүсийг хооронд нь холбох” хөтөлбөрийг оёдол, арьс шир, гутлын үйлдвэрийн салбаруудад хэрэгжүүлж эхэлжээ.

Үүний үр дүнд экспортын гол салбар оёдол, даавуу үйлдвэрлэл, арьс ширний салбарт томоохон ахиц өгсөн байна.

Хөтөлбөрийг зохицуулах нэгж нь Польш улсын Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын бүтцэд хамаарч байжээ. Уг хөтөлбөрийг 1996 онд хэрэгжүүлэн дуусгавар болгожээ. Хөтөлбөрийн эхэн үед цөөн тоотой компани хамрагдсан ч сурталчилгааны үр дүнд олон компанийг хамруулж хэрэгжүүлсэн бөгөөд төслийн хөрөнгийн дийлэнхийг (80%) Европын холбоо санхүүжүүлжээ.

ЭКСПРОМ II хөтөлбөр: 1997 онд хэрэгжиж эхэлсэн энэ хөтөлбөр агуулгын хувьд өмнөх хөтөлбөртэй төстэй боловч тодорхой салбаруудыг сонгон авч хэрэгжүүлсэн байна. Үүнд:

- Эмийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж
- Оёдол
- Хөнгөн тэрэгний сэлбэг, хэсэг бүрэлдэхүүн
- Ган цутгах үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн
- Хуванцар бүтээгдэхүүн
- Тавилга

Энэхүү хөтөлбөрийг 2 үе шаттайгаар хэрэгжүүлжээ. Үүнд:

1. Баруун Европт ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг сонгож авсан салбаруудын харьцуулсан дүн шинжилгээ.

2. Экспортыг хөгжүүлэх төлөвлөгөө, стратегийг боловсруулахад салбар бүрийн экспортын туршлагатай 30 ЖДҮ-т дараах 2 чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэх:

- Компаниудын экспортын баримжаатай хөгжил. Зорилтот зах зээлд шаардагдах чанарын удирдлагын ISO-9000 стандарт, бүтээгдэхүүний гэрчилгээ зэрэгт хүрэх зорилготой зөвлөгөө өгөх явдал гол ажлуудын нэг нь байжээ. Үүнээс гадна, гадаадын зах зээлийн шаардлагад бүтээгдэхүүн, савлагаа зэргийг нийцүүлэх талаар зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ үзүүлжээ.
- Олон улсын зах зээлд хүрэх хүртээмж. Компаниудад гадаадын үзэсгэлэнд оролцох, гадаад орнуудад боломжийн үйлчлүүлэгчдийг тодорхойлох, хамтран ажиллах түншийг тогтоох, Интернэтээр сурталчилгаа хийх зэрэг чиглэлээр дэмжлэг үзүүлжээ.

Энэхүү хөтөлбөрт хамрагдсан компаниуд нь зардлыг хуваах үндсэн дээр экспорттой холбогдолтой (экспортын бүтээгдэхүүний технологи ба чанарыг сайжруулахад) хөрөнгө оруулалтад буцалтгүй тусламж авах эрхтэй байжээ. Хөтөлбөр 2000 онд хэрэгжиж дууссан.

Үндэсний экспортын хөгжлийн хөтөлбөр: Хөтөлбөрийн ерөнхий зорилго нь ЖДҮ-ийн салбарын экспортын өсөлтийг эрчимжүүлэхэд оршиж байв. 2000 онд эхэлж 2003 онд дууссан байна. Энэхүү хөтөлбөр нь 2 хэсгээс бүрдэж байв. буцалтгүй тусламж болон техникийн тусламж:

1. Эхний хэсэг нь ЖДҮ, тэдгээрийн экспортын чадавхыг нэмэгдүүлэхэд гол анхаарлаа төвлөрүүлжээ – Энэ хэсэгт компаниудын экспортын зардлын 60 хүртэл хувийг санхүүжүүлэх, түүнд зориулсан төрөл бүрийн сургалтыг үнэ төлбөргүй явуулж зардлыг төрөөс хариуцдаг байсан байна.
2. Техникийн тусламжийн төсөл: зорилго нь экспортын бодлого, байгууллагын

бүтцийг сайжруулах, үндэсний болон бүс нутгийн түвшинд зохион байгуулалттай замаар экспортын өсөлтийг эрчимжүүлэх арга хэмжээ, механизмыг нэвтрүүлэх зэрэгт оршиж байв.

Экспортыг дэмжих эдгээр үндсэн бодлогын зэрэгцээ бусад төрийн байгууллагуудын хүрээнд “жигжиг” арга хэмжээнүүдийг нилээд өргөн хүрээтэйгээр хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал,

- Гадаадын яармаг худалдаанд оролцсон зардлын зарим хэсгийг нөхөн төлөх
- Гадаадын худалдааны үзэсгэлэнд явахдаа худалдааны аялалд оролцсон зарим зардлын нөхөн төлбөр
- Бүтээгдэхүүний гэрчилгээний зардалд зориулсан татаас
- Сурталчилгааны түүвэрлэсэн хөтөлбөр
- Экспортын мэдээлэл
- Ноён Экспорт уралдаан
- Экспортлогчдыг хөгжүүлэх хөтөлбөр
- Экспортын авлагын даатгал – Евро бодлого
- Зах зээлийн бус эрсдэлийн эсрэг экспортын авлагын даатгал –эргэлтийн хөрөнгө ба ганцаарчилсан даатгалын гэрээ
- Экспортын зах зээл хайх зардлыг даатгуулах
- Экспортын зээлийн хүүгийн хөтөлбөрт зориулсан татаас
- Экспортын зээлийн баталгааны сан

ПОЛЬШ УЛСЫН ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХ БОДЛОГО, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ГОЛ ОНЦЛОГ:

Польш улс эдийн засгийн шилжилтийн явцад жигжиг дунд үйлдвэрүүдийн экспортыг дэмжих бодлого хэрэгжүүлж экспортын дийлэнх хувийг бүрдүүлэх болсон ч дотооддоо хийсэн дүгнэлтээс харахад төдийлөн өндөр амжилт олж чадаагүй байна гэж дүгнэжээ. Тиймээс Польш улсын Засгийн газар шилжилтийн үеийн эхэн үеэс эхлэн экспорт, жигжиг дунд үйлдвэрийн хөгжлийг дэмжих механизмыг бий болгох асуудалд онцгой анхаарал хандуулж ирсэн байна.

Польшийн ЖДҮ-ийн экспортыг дэмжих бодлого нь дараах гол асуудлаас бүрддэг юм. Үүнд:

- Эдийн засгийн яам нь экспортыг дэмжих ажлын гол зохицуулагчийн үүргийг гүйцэтгэж, экспортыг дэмжих зарим арга хэмжээг шууд хэрэгжүүлдэг юм.
- ЖДҮ-ийн экспортыг дэмжих нь ЖДҮ-ийн хөгжлийн тогтолцоо болон бүх компаниудад чиглэсэн экспортыг дэмжих тогтолцооны хэсэг бүрэлдэхүүн.
- Польш улсын экспортыг дэмжих тогтолцооны экспортын баримжаатай бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг хариуцаж ажилладаг ганцхан төрөлжсөн байгууллага байхгүй билээ. Хэмжээнээс үл хамаарч бүх компаниудад зориулсан хэрэгслүүд болон арга хэмжээг Эдийн засгийн яамны Гадаадын хөрөнгө оруулалт, экспортыг дэмжих газар хэрэгжүүлдэг юм. ЖДҮ-т чиглэсэн хэрэгсэл болон хөтөлбөрийг ЖДҮ-ийг дэмжих чиглэлээр төрөлжсөн Польшийн Аж ахуйн нэгжийн хөгжлийн агентлаг санал болгодог.
- Экспортыг дэмжих бодлогод төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг найдвартай, түргэн шуурхай, уян хатан байхаар зохицуулалт хийж ажилласан.
- Гадаадад суугаа Польш улсын Элчин сайдын яамдын Худалдааны хэлтэс нь Польшийн компаниудыг, тэр дундаа жигжиг дунд үйлдвэрийг сурталчлахад

гүйцэтгэх үүрэг нь улам чухал болж байгаа билээ.

- Гадаадын үзэсгэлэнд оролцох, экспортын менежментийн сургалтын хөтөлбөрийг тус тус хамтран санхүүжүүлэх нь Польш улсын жижиг дунд үйлдвэрт экспортыг дэмжих хэрэгсэл дундаас хамгийн түгээмэл хэрэглэдэг нэгэн арга хэмжээ байгаа юм.
- Банкны зээл авах жижиг дунд үйлдвэрлэгчийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Экспортын зээлийн баталгааны санг бий болгосон байна. Мөн Экспортлогчдод зориулсан тусгай банк байгуулахаар төлөвлөж байна.

5.2. ЧЕХ УЛС

Чех улсын экспорт нь ДНБ-ийн ойролцоогоор 58%-ийг бүрдүүлдэг байна. Нэг хүнд ноогдох экспорт нь 2002 онд 3,250 ам. доллар хүрсэн нь Польш улстай харьцуулахад ойролцоогоор 3 дахин өндөр байжээ. Худалдаа үйлдвэрийн яамны мэдээллийн дагуу 2003 онд жижиг дунд үйлдвэрлэгчийн тоо нь нийт компаниудын 99%-ийг эзэлж байсан бөгөөд нийт ажилтнуудын 63%-ийг ажиллуулж байжээ.

Үндэсний эдийн засгийн нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь нь 52%-д хүрчээ. Энэхүү хувь нь сүүлийн жилүүдэд буурах хандлагатай байгаа. 2002 онд энэ нь 52.2%-тай байв. Экспортын 19.9%-ийг 50-249 ажилчидтай дунд хэмжээтэй компаниуд гаргасан бөгөөд 49 хүртэлх ажилчидтай жижиг компаниуд нь 11.5%-ийг гаргасан байжээ. 249 хүртэлх хүмүүсийг ажиллуулдаг бизнес эрхэлдэг хувь хүмүүс нь 2003 онд нийт экспортын 2.6%-ийг гаргажээ.

ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖСЭН БОДЛОГО: Чех улсын Засгийн газрын экспортын баримжаатай бодлогыг дараах 3 стратеги зорилтоор тодорхойлсон. Үүнд:

- Европын орнуудтай харьцуулж болохуйц хэмжээнд нэг хүнд ноогдох экспортын хэмжээг хүргэх
- Экспортын өсөлт, нэн ялангуяа илүү өндөр нэмүү өртөг бүхий экспорт, худалдааны балансын үр дүнд эерэг нөлөө бий болгохыг дэмжих
- Нийт экспортод эзлэх жижиг дунд үйлдвэрийн хувийг нэмэгдүүлэх

Экспортын баримжаатай гол байгууллага болох “Экспортын зээлийн даатгалын компани ЭГАП” 1992 онд, “Экспортын банк ГЕБ” 1995 онд, “Худалдааг дэмжих агентлаг” 1997 онд тус тус байгуулагджээ. 1999 онд Худалдаа, үйлдвэрийн яам нь Чех улсын “Худалдаа, экспортыг дэмжих зөвлөл” -ийг санаачилжээ.

Экспортын баримжаатай бодлого нь экспортын баримжаатай аргачлал, арга хэмжээг улсын экспортыг дэмжих загварын үндсэн 5 чиглэлээр тодорхойлжээ. Үүнд:

- I. Экспортын тариф, тарифын бус саад бэрхшээлийг арилгах, гадаад худалдааны стратегийг боловсруулах, экспортын баримжаатай төрийн бодлогыг зохицуулах
- II. Төрийн дэмжлэгтэйгээр экспортыг санхүүжүүлэх, даатгуулах болон хөгжлийн тусламжид хандах
- III. Мэдээллийн технологи, зөвлөгөө өгөх, тусламж ба мэргэжлийн боловсрол
- IV. Чех улсын бүтээгдэхүүн ба компаниудыг гадаадад сурталчлах ба таниулах
- V. Богино хугацааны экспортын баримжаатай арга хэмжээг нэмэх

Чех улсын жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих бодлогын урт хугацааны зорилтыг “нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн үндсэн нөхцөл болох үндэсний эдийн засгийн бүтээгдэхүүн, технологийн өсөлт, өрсөлдөх чадвар, ажилгүйдэл болон бүс нутгийн, нийгмийн, эдийн засгийн ялгаатай байдлыг бууруулах түвшинд хувь нэмэр оруулах боломжтой байхаар

жижиг ба дунд үйлдвэрүүд үйл ажиллагаа явуулж болох нөхцөлийг бүрдүүлэхэд оршино” хэмээн тодорхойлсон байна.

Чех улс жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг дэмжих бодлогоос дурьдвал

- “Маркет” хөтөлбөр: Энэхүү хөтөлбөрийн зорилго нь гадаадын болон дотоодын зах зээл дахь жижиг дунд үйлдвэрийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулахад оршиж байв. Дэмжлэгийг чанарын удирдлагын гэрчилгээ авсан тохиолдолд буцалтгүй тусламж (татаас) хэлбэрээр үзүүлж байжээ.

Эдгээр татаасыг 50-250 ажилчинтай дунд зэргийн хэмжээтэй компаниудад итгэмжлэгдсэн гэрчилгээ олгодог байгууллагаас ISO:14001-ны дагуу орчны удирдлагын гэрчилгээ буюу ISO:9001-2001 ба ISO:14001-ны дагуу хамтран хэрэгжүүлэх ба баталгаажуулсан чанарын хяналтын тогтолцооны гэрчилгээг олгоход зориулжээ. Жижиг хэмжээний компани буюу 0-50 ажилчинтай компаниудын хувьд татаасыг ISO:9001-2001-ны дагуу чанарын хяналтын тогтолцооны гэрчилгээг баталгаажуулдаг байгууллагаас авахад олгож байв.

Экспорттой холбоотой мэдээлэл, зөвлөгөө, боловсролын үйлчилгээгээр дэмжих МАРКЕТИНГ хөтөлбөр: Энэхүү хөтөлбөрийн зорилго, зорилт нь Чех улсын жижиг дунд үйлдвэрийн гадаадын зах зээлд гарах хүртээмжийг хөнгөвчлөх, Чех улсын жижиг дунд үйлдвэрт болон бусад орнуудад үйлчилж буй мэдээлэл, зөвлөгөө ба боловсролын үйлчилгээний хүрээ, чанарын ялгааг бууруулахад оршиж байв. Энэ хөтөлбөрийн үр дүнд жижиг дунд үйлдвэрүүд дэлхийн зах зээл дээр байгаа боломжийг ашигласнаар өөрийн эргэлтийн хөрөнгө, ашгийг нэмэгдүүлж чаджээ. Энэ хөтөлбөрт дараах үйлчилгээ хамрагдаж байсан байна. Үүнд:

- Маркетингийн мэдээлэл
- Маркетингийн боловсрол
- Маркетингийн сурталчилгааны материал, Интернет маркетинг
- Илтгэл, үзэсгэлэн худалдааны шоунд зориулсан татаас

Дизайны үйл ажиллагааг дэмжих ДИЗАЙН хөтөлбөр: Энэхүү хөтөлбөрийн гол зорилго нь Чех улсын бүтээгдэхүүний дизайн болон өрсөлдөх чадварыг сайжруулахад оршиж байв. Энэхүү хөтөлбөр нь дизайныг бизнесийн стратегитай нэгтгэхэд аргачлалын туслалцаа үзүүлэх, дизайнерыг сонгоход туслах, дизайнер болон бизнесмэнүүдийн хоорондын үр өгөөжтэй хамтын ажиллагааг өрнүүлэх оновчтой нөхцөлийг бүрдүүлэх, чанартай дизайны ажлыг худалдан авах зэрэг боломжийг ЖДҮ-т олгожээ.

Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд компаниуд нь дизайн бүтээх төлбөрийн 50%-тай дүйцэх хэмжээний дизайны үйлчилгээний татаас авах боломжтой байжээ. Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд уг татаасыг жилдээ нэг л удаа авах боломжтой байв.

ЧЕХ УЛСЫН ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХ БОДЛОГЫН ҮНДСЭН АСУУДАЛ

Чех улсын экспортод эзлэх жижиг дунд үйлдвэрийн хувь нь харьцангуй бага байгаа. Тиймээс засгийн газар нь Чех улсын жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг эрчимжүүлэн дэмжихэд ихээхэн хүчин чармайлт зарцуулж байгаа билээ.

Чех улсын жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг дэмжих бодлогын үндсэн асуудал:

- Шилжилтийн эхэн үеэс эхлэн Худалдаа, үйлдвэрийн яамны гүйцэтгэх үүргийг зөвхөн бодлого боловсруулах төдийгүй экспортын баримжаатай үйл ажиллагааг зохицуулах болон зохион байгуулах асуудал руу эрчимтэй чиглүүлж байв,

- Жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг дэмжих бодлогыг экспортын баримжаатай бодлогын хүрээнд Чех улсын бүх компаниуд болон жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогод чиглэн хэрэгжүүлдэг,
- Зах зээл болон бүтээгдэхүүний боловсруулалт, санхүүгийн үйлчилгээ зэрэг жижиг дунд үйлдвэрт чиглэсэн экспортын баримжаатай өргөн цар хүрээтэй дэмжлэгийг өөрчлөгдөж буй зах зээл, компаниудын нөхцөл байдал болон улсын төсвийн санхүүгийн байдалтай уялдуулах хэлбэрээр хэрэгжүүлдэг,
- Төр болон хувийн хэвшил хоорондоо санал бодол, сэтгэгдэл, төсөөллөө харилцан солилцох үндэс суурь болох Худалдаа, Экспортыг Дэмжих Чех улсын Зөвлөлийн үүргийг чухалчлах,
- Жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих болон сурталчлах тогтолцоонд гадаадад суугаа Чех улсын Элчин сайдын яамдын Худалдааны хэлтсийг идэвхтэй оролцуулах. Худалдааны хэлтэс нь Гадаад хэргийн яамны шууд харъяа байгууллагын хувьд ЖДҮ-ийн экспортын баримжаатай үйл ажиллагаанд тэдгээр албыг үр өгөөжтэйгөөр ашиглах зорилгоор Худалдаа, үйлдвэрийн яам болон Гадаад хэргийн яамдын хооронд тусгай гэрээ байгуулсан билээ.
- Тусгай байгууллагыг байгуулах - Чех улсын компаниуд болон Чех улсын нийлүүлэгчдийг хайж буй гадаадын үйлдвэрлэгчдэд нэгэн зэрэг экспорттой холбогдсон үйлчилгээг үзүүлэх Чех улсын агентлаг гэдэг байгууллагыг бий болгосон. Чех улсын Худалдааг дэмжих агентлаг нь бүс нутгийн болон олон улсын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн өргөн цар хүрээтэй сүлжээг байгуулж чаджээ. Тус байгууллагын үйлчилгээ нь компаниудын хэмжээ болон экспортын туршлагаас хамааран ялгаатай байдаг байна. Чех улсын агентлаг нь экспортын баримжаатай үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн бус байгууллагууд болон экспортыг дэмжих үйл ажиллагаанд хамрагдах төрийн өмчийн бусад байгууллагуудтай нягт хамтран ажилладаг юм.
- Чех улсын Экспортын банк болон Экспортын зээлийн даатгалын компани зэрэг экспортлогчдод зориулан санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн дэмжлэгтэй, идэвхтэй болон үр өгөөжтэй байгууллагуудыг шилжилтийн эхэн үед байгуулсан билээ.
- Жижиг дунд үйлдвэрийн экспортыг дэмжих тогтолцоонд экспорттой холбогдсон үйлчилгээ үзүүлдэг хувийн болон төрийн бус байгууллагуудыг хамруулдаг.
- Улсын төсөв, бүс нутгийн төсөв, компаниудын хөрөнгө, Европын Холбооны Фар хөтөлбөр болон Дэлхийн Банк зэрэг олон улсын байгууллага хөтөлбөрөөс экспортыг дэмжих үйл ажиллагааг санхүүжүүлдэг.

5.3. БОЛГАР УЛС

Тус улсын экспортыг дэмжих ажиллагааны гол байгууллага Худалдааг дэмжих агентлаг нь 2002 - 2003 онд 2 жил дарааллан “Шилжилтийн эдийн засгийн Худалдааг Дэмжих шилдэг байгууллага”-аар тодорсон байна.

2001 онд Болгар улсын Засгийн газар нь Эдийн засгийн яамны харъяа нэгдсэн худалдааг дэмжих байгууллага болох Болгар улсын Худалдааг дэмжих агентлагийг/БХДА/ байгуулжээ. БХДА эрхэм зорилгоо дараах байдлаар тодорхойлжээ: “Гадаадын болон Болгарын аж ахуйн нэгжүүдийн олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжин, олон улсын борлуулалт болон зах зээлд эзлэх хувийг нэмэгдүүлэхэд Болгарын компаниудад тусламж үзүүлэх замаар Болгар улсын эдийн засгийг бэхжүүлнэ” гэжээ. Үүнтэй холбогдуулан БХДА нь дараах нэн тэргүүний салбарт гол анхаарлаа хандуулж байгаа болно. Үүнд:

- Эдийн засгийн худалдаатай холбоотой гадаад бодлого болон эдгээр бодлогын хэрэгжилт

- Гадаад худалдааны харилцааны салбар дахь төр-хувийн хэвшлийн түншлэл,
- Өргөн цар хүрээтэй эдийн засгийн болон худалдааны мэдээллийг цуглуулах, түгээх
- ЖДҮ-т зориулсан үйлчилгээг хөгжүүлэх зэрэг төрөл бүрийн бизнесийн асуудлаар зөвлөгөө үзүүлэх
- Болгарын компаниудын экспортын стратегийг боловсруулж, тэдгээрийг Европын болон дэлхийн зах зээлд нийцүүлэх
- Салбарын нийгэмлэг болон танхимуудтай хамтран ажиллаж үндэсний эдийн засаг дахь тэдгээрийн үүргийг сайжруулах

БХДА-ны үйл ажиллагаа

Компаниудад экспорт болон худалдааны талаар ерөнхий мэдээлэл, зөвлөгөө өгч, экспортын шинэ зах зээлийг ойлгох, сонгох болон нэвтрэхэд нь туслалцаа үзүүлдэг байна. Өргөн цар хүрээтэй үйл ажиллагааны менежментийг явуулахдаа ажлаа дараах гурван газраар дамжуулан гүйцэтгэдэг. Үүнд:

Гадаад судалгаа, зөвлөгөө өгөх газар

Уг агентлаг нь олон улсын худалдааны хөгжил, өөрчлөлтийг нарийн судалж байдаг байна. Тиймээс энэ газар нь бүтээгдэхүүний болон тухайн орны талаар судалгаа явуулахаас гадна худалдааны орчны дотоод болон дэлхийн хөгжлийн явцад дүн шинжилгээ хийж олон улсын тавцан дахь Болгарын экспортлогчдын гүйцэтгэлийг сайжруулахад ашиглаж болох боломж болон учирч болзошгүй аюул зэргийг үнэлэх талаар төрөлжсөн судалгааны тайланг боловсруулж гаргадаг байна. Мөн түүнчлэн, уг газар нь олон улсын хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг үзүүлэх, Болгарын компаниудын талаар мэдээлэл дээр нарийвчилсан зөвлөгөө өгөх, үйлчилгээ үзүүлэх, Болгарын үйлдвэрлэгчтэй хэлэлцээр зохион байгуулах, олон улсын үйлчлүүлэгчид дараагийн шатны ганцаарчилсан үйлчилгээ үзүүлдэг.

Олон улсын хөтөлбөр, хамтын ажиллагааны газар

Олон улсын хөтөлбөр болон хамтын ажиллагааны газар нь олон улсын худалдааг дэмжих байгууллагууд болон бусад байгууллагуудтай хамтран худалдааг дэмжих төслийн хэрэгжилтийг хариуцдаг. Мөн экспортлогч болон импортлогчдод зориулан богино хугацааны бизнесийн сургалт зохион байгуулах, бизнесийн чуулган явуулах, илтгэл бэлтгэх зэрэг болно.

Олон улсын үзэсгэлэн, сурталчилгааны газар

Олон улсын үзэсгэлэн болон сурталчилгааны газрын зорилго нь гадаадад Болгарын бүтээгдэхүүн болон компаниудыг сурталчлахад чиглэнэ. Энэ нь Болгарын компаниудын олон улсын худалдааны яармаг, үзэсгэлэнд оролцох оролцоог зохион байгуулдаг. Үүнээс гадна уг газар нь мэдээллийг дэлхий даяар түгээдэг бөгөөд Болгар улсын санал болгож буй боломжийг гадаадын бизнесмэнүүдэд мэдээлэх үүрэгтэй төрөл бүрийн хэвлэмэл материалыг боловсруулах, хэвлэх ажлыг хянадаг байна

6. ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих чиглэлд боловсруулагдан, Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль эрх зүйн акт, бодлогын баримт бичгүүдийг дараахь хүснэгтэд тоймлон үзүүлэв.

№	ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН АКТ, БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧИГ
---	---

1. ХОРШООНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ /1998/

2. ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ /2007/

Хуулийн зорилт нь төрөөс **жижиг, дунд** үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого, үндсэн чиглэлийг тогтоож, тэдгээрийг **дэмжих** талаар авах арга хэмжээ, хамрах хүрээг тодорхойлон үндэсний эдийн засгийн хөгжлийг хангах.

Жижиг, дунд үйлдвэрийн тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Компанийн тухай, Хоршооны тухай, Нөхөрлөлийн тухай, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

3. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТУСГАЙ САНГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ /2006/

Үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих талаар Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сантай /6.4.4/ байхыг заасан бөгөөд Улсын эдийн засгийн чадавхийг дээшлүүлэх, жижиг, дунд бизнес (аж ахуйн үйл ажиллагаа)-ийг дэмжихэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт /9.2.2./

14 дүгээр зүйлд Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангийн эх үүсвэрийн хөрөнгө, тусгай сангийн үйл ажиллагаанаас олсон орлого/14.1.1/, олгосон зээлийн буцаан төлөлтийн орлого/14.1.2/, жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэхэд зориулж урт хугацааны, хөнгөлөлттэй зээл олгох /14.5.1/ талаархи харилцааг зохицуулсан байна.

Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн бодит өсөлт, мөнгөний ханшны өөрчлөлтийг харгалзан тухайн жилд улсын төсвөөс Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх санд олгох хөрөнгийн хэмжээг Засгийн газрын саналыг үндэслэн Улсын Их Хурал тухайн жилийн төсөвт тусгаж батална. /14.3./ Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх санд орон нутгийн төсвөөс хөрөнгө олгож болох бөгөөд түүний хэмжээг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тухайн жилийн орон нутгийн төсөвт тусгаж баталхаар тус тус заасан байна. /14.4./

4. ГААЛЬ БОЛОН НӨАТ-ААС ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ ХУУЛЬ

Жижиг дунд үйлдвэрлэлийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийг 2009 оны 7 дугаар сарын 16-аас 2012 оны 12 дугаар сарын 31-ыг дуустал хугацаанд Гааль болон НӨАТ-аас 683 төрлийн тоног төхөөрөмжийг чөлөөлөх жагсаалт гарсан байна.

/ЗГ-2009-316/

5. ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙГ ДЭМЖИХ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-1999-10/ /ЗГ-2005-64/

Хөтөлбөрийн зорилго: Жижиг, дунд үйлдвэрийг эрчимтэй хөгжүүлж өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, албан бус бизнес эрхлэгчдийг албан ёсны жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэх тааламжтай нөхцөлийг бүрдүүлэх, ажлын байр шинээр бий болгох, нэмэгдүүлэх. 2005-2010

Хэрэгжилтийн байдал:

Улаанбаатар хотын ЖДҮ-ийн судалгааг гаргаж, мэдээллийн санг байгуулан бүрдүүлж байна. Засгийн газрын 2001 оны 140 дүгээр тогтоолоор баталсан “Гадаадын хөрөнгө оруулах ач холбогдол бүхий салбарын жагсаалт”-нд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал боловсруулсан байна. “Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай”, “Гаалийн татварын тухай” хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн үзэл баримтлал, танилцуулгыг боловсруулсан байна. ЖДҮ-ийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн үзэл баримтлал, хуулын төсөл боловсруулсан. Жижиг, дунд үйлдвэрийн шалгуур үзүүлэлт, ЖДҮ-ийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн үзэл баримтлалыг батлуулсан. Бизнес эрхлэгчдэд учирч буй хүнд суртлыг багасгах, зөвшөөрөл, лицензийн тоог бууруулах зорилгоор “Стандартчилал, тохирлын үнэлгээний тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн

газрын 222 дугаар тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, 127 дугаар тогтоолоор батлуулсан байна. Үйлдвэр, худалдааны Сайд, УБ хотын захирагч, “Улаанбаатар” Банкны гүйцэтгэх захирал нарын хооронд хамтран ажиллах гэрээ байгуулж, Улаанбаатар хотод Хөрөнгө оруулалт, хөгжлийн сан байгуулав. Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих хөтөлбөрийн зорилго нь жижиг, дунд үйлдвэрийг эрчимтэй хөгжүүлж, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, албан бус бизнес эрхлэгчдийг албан ёсны жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэх тааламжтай нөхцөлийг бүрдүүлэх, ажлын байр шинээр бий болгох.

Өнгөрсөн жил **жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих** хөтөлбөрийн хүрээнд Баянхонгор аймгийн иргэд, хувиараа бизнес эрхлэгчид 730 сая төгрөгийн зээл авчээ. “Энэ зээл үр ашгаа өгч эхэлсэн. Нутгийн брэнд бүтээгдэхүүнүүдийг үйлдвэрлэх явдал сэргэж эхэлж байна. Тухайлбал, Баянлиг суманд ингэний сүүний үйлдвэр, Эрдэнэцогт суманд сарлагийн хөөвөр боловсруулах үйлдвэр ашиглалтанд орсон. Шинээр үйлдвэрлэл эрхлээд зогсохгүй, хөрөнгө санхүүгийн улмаас сөхрөхөд хүрээд байсан олон аж ахуйн нэгж сэргэж байгаа нь энэ бодлогын нэг сайн үр ашиг болж байна.

Хөтөлбөр зохих үр дүнд хүрч байгаа боловч санхүүжилт хугацаандаа олгогдохгүй, жижиг дунд үйлдвэрийг /ЖДҮ/ дэмжих зээлийн эх үүсвэр урт хугацаат хөнгөлөлттэй зээлийн асуудлын шийдвэрлэгдэх хугацаа удаашралтай, ЖДҮ эрхлэгчдийн мэдлэг, боловсрол, чадвар дутмаг зэргээс хамаарч уг хөтөлбөрийн зарим арга хэмжээ хугацаандаа хэрэгжихгүй байх хандлага ажиглагдсан байна.

6. НЭГ СУУРИН-НЭГ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-2005-138/

Хөтөлбөрийн зорилго: Орон нутгийнхаа боломж, давуу талыг ашиглан оршин суугчдынхаа бахархал болохуйц чанар сайтай, өрсөлдөх чадвар бүхий бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж бүс нутаг, улсын хэмжээнд борлуулан улмаар экспортод гаргах, гадаад, дотоодын иргэдийн сэтгэл татам шинэлэг үйлчилгээ нэвтрүүлэх замаар орон нутгаа сэргээн хөгжүүлэх, эдийн засгийн харьцангуй бие даасан мужлал, үйлдвэрлэл-нутаг дэвсгэрийн цогцолбор бий болж, төрөлжиж хөгжихөд дэмжлэг үзүүлэх

I үе шат 2005-2008

II үе шат 2009-2012

Хэрэгжилтийн байдал:

Нэгдүгээр үе шат: 2005-2008 онд хөтөлбөрийг сурталчлах, орон нутагт мэргэжил арга зүйн удирдлага, туслалцаа үзүүлэх, мэдээллээр хангах, үзэсгэлэн зохион байгуулах, туршлага солилцох, шилдэг бүтээгдэхүүн шалгаруулах зэрэг үйл ажиллагааг зонхилон хэрэгжүүлэхээр заасны дагуу үндсэн үйл ажиллагаа явуулжээ.

Шадар сайдын 2007 оны 3 дугаар сард баталсан удирдамжийн дагуу “Нэг суурин-Нэг бүтээгдэхүүн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж буй ажлын явцтай танилцахаар Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Орхон, Булган, Дорноговь, Өмнөговь, Дорнод, Баян-Өлгий, Ховд, Увс, Хэнтий аймгуудад ажилласан байна. Шилдгээр шалгарсан ААН-ийн эзэдтэй уулзахад ЗГ-ын “Нэг суурин - Нэг бүтээгдэхүүн хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилт, иргэд, ААН-ийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх үйл ажиллагаа эрчимтэй, орон нутгийн идэвхи, санаачлага сайн, ард иргэд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний цар хүрээгээ өргөтгөхийн тулд мөнгөн тусламж, хөнгөлөлттэй зээл, гадаад, дотоодын төсөл хөтөлбөрүүдэд хамрагдах хүсэл эрмэлзлэлтэй болсон байна. Дархан-Уул аймгийн “Дархан дээжис” ХХК-ны талх нарийн боовны үйлдвэрлэл, “Орхон жимс”-ын төмс хүнсний ногоо, жимс жимсэн бүтээгдэхүүн, Увсын чацаргана, чулуун давс, Дорнод аймгийн сүү, сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг “Найнг” ХХК, талхны үйлдвэрлэлийн “Онхоодой” ХХК, Дорноговь аймгийн ингэний сүү, сүүн бүтээгдэхүүн буцалгаа, Хамрын хийдэд түшиглэсэн аялал жуулчлалын үйлчилгээ, Баян-

Өлгий аймгийн Үндэсний гар урлал, Каз, Булган аймгийн Сайханы айраг болон Могодын удаан хугацаанд хадгалах боломжтой савалгаатай айраг, Хэнтий аймгийн Чингис хааны өлгий нутгийг түшиглэсэн аялал жуулчлалын үйлчилгээ, Дадалын сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, Өмнөговийн байгалийн аялал жуулчлал, Ингэний буцалгаа, Баянхонгор болон бусад аймгуудын гар урлал, эсгий эсгий эдлэлийн бүтээгдэхүүнүүд зэрэг хүнс, ХАА, гар урлал, аялал жуулчлалын чиглэлээр аймаг бүрт орон нутаг болон улсын хэмжээнд танигдсан жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчид, бүтээгдэхүүн үйлчилгээ олноор бий болсны зэрэгцээ, үйлдвэрлэл үйлчилгээний хэмжээ, хамрах хүрээ өргөжсөн байна.

Хангайн бүсд 2007 онд зохион байгуулагдсан үзэсгэлэн худалдааны үеэр зөвхөн эхний өдрийн байдлаар 120-130 сая төгрөгийн бүтээгдэхүүн борлуулагдсан бөгөөд энэ нь жижиг дунд үйлдвэрлэл өсөж байгаагийн үр дүн гэж үзэж байна.

Зарим аймгууд орон нутгийг хөгжүүлэх сан, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сангаар дамжуулж тухайлбал Булган аймаг шилдгээр шалгарсан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд 2005 онд 10.0 сая, 2006 онд 40.0 сая, 2007 онд 200.0 орчим сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл олгуулж ажилласан нь дотоод нөөц бололцоондоо тулгуурлаж төрөөс дэмжлэг үзүүлсэн бодитой алхам, ингэж ажиллаж болохыг харуулсан сайн туршлага болжээ. Олон аймаг 2007 оноос эхлэн банкны байгууллагатай хамтран ажиллаж хөнгөлөлттэй зээл олгох ажлыг эхлүүлж, бодит үр дүнд хүргэхээр ажиллаж байгаа юм байна.

Аймгуудад 2006, 2007 онд хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөнд тусгагдсан үзэсгэлэн зохион байгуулах, сургалт сурталчилгаа явуулснаар үр дүнд тус бүр 10-30 нэр төрлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг орон нутгийн шилдэг брэнд бүтээгдэхүүнээрээ шалгаруулж өргөмжлөл хүртээн, мөнгөн шагналаар урамшуулж олны хүртээл болгосны дүнд тухайн бүтээгдэхүүний чанар, стандартын шаардлага, борлуулалтын хэмжээ жил ирэх тутам өссөн байна.

БХҮХ-ны Ажлын алба болон Бүсийн зөвлөл, уг хөтөлбөрийг хариуцан зохион байгуулах орон нутгийн салбар зөвлөлүүдтэй хамтран 2006, 2007 онд аймаг тус бүрт үзэсгэлэн худалдаа зохион байгуулж аймаг бүрээс шилдгүүдийг шалгаруулж бүсийн түвшинд үзэсгэлэн худалдаа зохион байгуулж шилдгийн шилдэг бүтээгдэхүүн шалгаруулж өргөмжилсөн нь иргэд, ААН-ийг урамшуулсан ажил болжээ. Бүсийн хэмжээнд аймгуудын шилдэг үйлдвэрлэгч, үйлчилгээ эрхлэгчдийг оролцуулсан үзэсгэлэнгээр борлуулалтын шинэ сувгийг нээх, хоорондоо туршлага, мэдээлэл солилцох бололцоо бий болгож өгчээ. Шилдэг бренд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ чанар, стандартын шаардлага хангасан байх, аймаг бүсийн хэмжээний шилдгүүдийг үндэсний чанарын сертификат, тохирлын үнэлгээтэй болгох /чанар, сав баглаа боодол, хадгалалтын хугацаа, стандарт гэх мэт/ шаардлагатай гэдэг нь тодорхой байна. Энэ талаар холбогдох газруудтай хамтран ажиллаж байна.

Хоёрдугаар үе шат: Үйл ажиллагааг орон нутаг, бүсийн түвшинд хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар санал боловсруулж үндэсний зөвлөлд хэлэлцүүлэхэд бэлэн болсон.

Монгол Улсын СХЗҮТ, ОӨГ, МҮХААТ-ийн (Патент барааны тэмдгийн товчоо болон бусад) зэрэг төрийн болон ТББ-тай хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх шаардлага байна гэж үзсэний дагуу 2008 онд хамтран ажиллах чиглэлийг тогтож ажлаа уялдуулах, мэдээлэл солилцох нөхцөл бүрдээд байна.

Шилдэг бүтээгдэхүүн борлуулах, үйлчилгээг сурталчлах сүлжээ бий болгох, нөхцөл байдлын судалгаа хийх, тодорхой арга хэмжээг авч, ажил зохион байгуулж болох эсэхийг хөтөлбөр хариуцсан ажилтнууд, ҮХЯ-ны Монголд үйлдвэрлэл хөгжүүлэх төслийн мэргэжилтнүүд болон иргэд, аж ахуйн эрхлэгчидтэй ярилцаж саналуудыг нэгтгэж байна. Хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлж буй ажилтнуудыг сургалтанд хамруулах, үйлдвэр үйлчилгээ эрхлэгчдийг чадавхижуулах зэрэг асуудлаар зөвлөгөө өгөх, сургалт

явуулах, гарын авлагаар хангах талаар GTZ, Mercy Corps зэрэг байгууллагатай хамтран ажиллаж байна. 2008 оны 1-р улиралд багтаан Засгийн газрын хуралдаанд Нэг суурин-Нэг бүтээгдэхүүн хөтөлбөрийн хэрэгжилт, цаашид авах арга хэмжээний тухай мэдээлэл хийж шийдвэр гаргуулахаар бэлтгэж байна.

7. ЭКОЛОГИЙН ЦЭВЭР БҮТЭЭГДЭХҮҮН ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-2006-50/

Хөтөлбөрийн зорилго: Өөрийн орны онцлог давуу талаа түшиглэн олон улсын болон үндэсний стандартын шаардлагад нийцсэн, өрсөлдөх чадвар бүхий экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжин хөгжүүлэх таатай орчин бүрдүүлэх замаар “Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн”-ий монгол брэндийг бий болгож гадаад, дотоодын зах зээлд гарган сурталчилж, эдийн засгийн шинэ чадавхийг бүрдүүлэх

I үе шат 2006-2008

II үе шат 2009-2015

Хэрэгжилтийн байдал:

Экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн хөтөлбөрийн хэрэгжилт удаашралтай, эхлэлийн төдий байгаа бөгөөд экологийн цэвэр бүтээгдэхүүний стандарт, шалгууруудыг боловсруулж гаргаагүй байна. Үндэсний хороо гүйцэтгэх үүргээ бүрэн хэрэгжүүлээгүй, салбар хоорондын уялдаа муу байсан зэрэг нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлжээ. ХХААЯ, ҮХЯ, БОЯ, Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын ажлын уялдаа муу байсан гэж дүгнэсэн байна.

8. НОГООН ХУВЬСГАЛ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-1997-169/

Хөтөлбөрийн зорилго: Ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулах, өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд 1997 онд баталсан Ногоон хувьсгал хөтөлбөрийн үзүүлж байгаа нааштай нөлөө, орон нутгийн удирдлага, иргэдийн хүсэлтийг харгалзан II үе шатыг хэрэгжүүлэхээр баталсан байна. Хөтөлбөрийн эхний үе шатанд олсон ололтоо бататгах, төмс, хүнсний ногоо, жимс, жимсгэний усалгаатай тариаланг хөгжүүлж, өрх фермерийн аж ахуй болон жижиг хоршоод хамгаалагдсан хөрсний аж ахуйг эрхлэх замаар өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулах, хүнсний хангамжийг сайжруулах

I үе шат: 1997-2005

II үе шат: 2005-2012

Хэрэгжилтийн байдал:

Хөтөлбөрийн 1-р үе шат: 1998-2004 онд улсын төсөв, гадаад орнуудын буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр нийт 1.77 тэрбум төгрөг зарцуулан бага оврын 225 трактор иж бүрдлийн хамт, 210 га талбай услах бороожуулах төхөөрөмж, 1.3 га талбай бүхий 255 хүлэмж, 17600 м2 нийлэг хальсан бүрхүүл, 660 га талбайг хамгаалах торон хашаа, хүнсний ногоо тарих, арчлах иж бүрдэл 300 гаруй багаж зэрэг техник тоног хэрэгслийг 2000 гаруй өрх, агропаркад хөрөнгө оруулалтаар болон хөнгөлөлттэй үнээр хуваарилан олгож үйл ажиллагааг нь өргөжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлжээ. Мөн жимсний 15000 ширхэг суулгац, 500 тонн төмсний үр, байцаа, манжин, лууван, сонгино, хүрэн манжин, өргөст хэмх, улаан лооль зэрэг 8 тонн үрийг үнэгүй буюу гэрээгээр олгож, тусламжаар ирсэн 20 гаруй тонн 100 гаруй төрлийн цэцгийн болон хүнсний ногооны үрийг үнэгүй олгосноор таримлын нэр төрөл нэмэгдэж, тариалах талбай, хураан авах ургацын хэмжээ жил бүр өсчээ. 2003 онд улсын хэмжээгээр 14.3 мянган га талбайгаас 138.2 мянган тонн төмс, хүнсний ногоо хураан авсан нь хөтөлбөр анх батлагдсан 1997 оноос 50.1 мянган тонноор буюу 56.6 хувиар нэмэгдэж, ногооны үйлдвэрлэл эрхэлж байгаа өрхийн тоо 1997 оноос 2.5 дахин өссөн байна.

Хөтөлбөр хэрэгжүүлсний үр дүнд 2003 оны байдлаар 154 агропарк орон нутагт байгуулагдан ажиллаж 2700 удаагийн сургалт явуулж, гарын авлага зөвлөмж 24086 ширхэгийг иргэдэд түгээж, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр тогтмол явуулж хэвшжээ. ЗГ-аас 2004 онд хөтөлбөрийн эхний шатыг 90 хувийн биелэлттэй зохих түвшинд сайн ажилласан гэж дүгнээд хөтөлбөрийн 2-р үе шатыг шинэчлэн баталсан байна

Хөтөлбөрийн 2-р үе шат: Хөтөлбөрийн зорилтын хэрэгжилтийг хөтөлбөрийн шалгуур үзүүлэлтүүдийн эхний болон эцсийн шатны төлөвлөсөн түвшинтэй харьцуулж гаргасан бөгөөд энэ зорилтуудын нэгээс бусад нь төлөвлөсөн түвшинд хэрэгжиж байна. Хэдийгээр төсвөөс зарцуулсан хөрөнгө хангалттай сайн биш ч гэсэн байгаль цаг уурын таатай орчин бүрдсэнээс 11 үзүүлэлтээс 7 нь 2006 онд гарах түвшинд хангалттай сайн хэрэгжжээ. Түвшинг хангаагүй 4 үзүүлэлтийн хувьд төлөвлөлт бодитой бус, эхний шатанд хэрэгжилт удаан, одоогоор экспортод гаргах хэмжээний илүүдэл бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгдээгүй байгаа юм байна. ЗГ-аас 2005 онд тус хөтөлбөрийг үе шатандаа 40 хувийн биелэлттэй гэж дүгнээд сэргээсэн талбайн ашиглалтын болон хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн мэдээллийг сайжруулахыг зөвлөмж болгожээ.

9. ЦАГААН ХУВЬСГАЛ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-1999-105/

Хөтөлбөрийн зорилго: МАА-н үйлдвэрлэлийн дотоод нөөц бололцоог дайчлан ашиглаж, сүү, цагаан идээний үйлдвэрлэл эрхэлж ирсэн уламжлалыг сэргээх, боловсруулах жижиг үйлдвэрийг хөгжүүлэх, бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нийлүүлэх тогтолцоо бүрдүүлэх замаар хүн амын сүү, цагаан идээний хангамжийг сайжруулах, малчид, хөдөөгийн иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлэн орон нутагт ажлын байр шинээр буй болгох

I үе шат 1999-2000

II үе шат 2001-2004

Хэрэгжилтийн гол үр дүн:

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр сүү үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл 2004 онд 82.1 хувьд хүрсэн байна. Сүүний чиглэлийн фермерийн аж ахуй эрчимтэй хөгжүүлэх бодлого, үйл ажиллагааг ХХААЯ-наас явуулж байгаагаас тоо нь нэмэгдэж төлөвлөсөн хэмжээнээс 47.3-иар илүү гарчээ. Сүүний ЖДҮ-ийн тоо өссөн нь ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хот суурин газрын хүн амын сүү, сүүн бүтээгдэхүүний хангамжийг сайжруулахад нөлөөлжээ. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд НҮБ-ын Японы ЗГ-ын санхүүжилттэй Сүүний үйлдвэрлэл хангамжийг сайжруулах төсөл 2004 оноос хэрэгжиж эхэлсэн.

Хүлээгдэж буй үр дүндээ хүрээгүй нь мал сүрэг ган зудад нэрвэгдэж тэр тусмаа үхэр сүргийн тоо толгой их хорогдсон нь нөлөөлжээ. ЗГ-ын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тус хөтөлбөрийг цаашид үргэлжлүүлэхээр тусгагдсан учраас 1998-2004 онд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр дүн, сургамжийг харгалзан илүү бодитой шинэ хөтөлбөр боловсруулахаар шийдвэрлэн ЗГ-ын 2006 оны 239-р тогтоолоор “Сүү” үндэсний хөтөлбөр баталсан.

10. СҮҮ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-2007-239/

Хөтөлбөрийн зорилго: Үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан сүү, сүүн бүтээгдэхүүний хангамж, нэр төрлийг нэмэгдүүлэх, түүний чанар, эрүүл ахуй, ариун цэврийн түвшинг дээшлүүлэх, дотоодын хэрэгцээгээ хангах, экспортлох нөхцөлийг бүрдүүлэх

I үе шат 2007-2012

II үе шат 2013-2016

Хэрэгжилтийн байдал:

Тус хөтөлбөр нь 1999-2004 онд хэрэгжүүлж дууссан цагаан хувьсгал хөтөлбөрийн

үргэлжлэл гэж хэлж болно. Учир нь цагаан хувьсгал хөтөлбөрийн хүрээнд 2004 онд НҮБ-ийн ХХААБ-ын Хүнсний аюулгүй байдлын хөтөлбөрт Монгол Улсын сүүний салбарыг сэргээн хөгжүүлэх зорилгоор 1.9 сая ам.долларын санхүүжилт бүхий “Сүү үйлдвэрлэлийн явцад гарах алдагдлыг багасгах замаар сүүний үйлдвэрлэл, хангамжийг нэмэгдүүлэх” төслийг 3 жилийн хугацаатай хэрэгжүүлж эхэлсэн боловч цагаан хувьсгал хөтөлбөр 2004 онд дууссан учраас тус төсөл нь сүү үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжиж байгаа юм байна.

11. ЭРЧИМЖСЭН МАЛ АЖ АХУЙН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ХӨТӨЛБӨР / ЗГ- 2003 - 160/

Хөтөлбөрийн зорилго: Монгол Улсын Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн газар тариалан, эрчимжсэн МАА-г зохистой хослон ХАА-н үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх замаар олон улсын жишиг, зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, хүн амын хүнсний хангамжийг нэмэгдүүлэх, импортыг бууруулах

I үе шат: 2003-2008 он.

II үе шат нь: 2009-2015 2002-2005

Хэрэгжилтийн гол үр дүн:

Эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх эрх зүй, эдийн засгийн орчинг сайжруулах талаар Аймгууд өөрийн орон нутгийн онцлогт тохируулан “Эрчимжсэн мал аж ахуйн хөгжлийг дэмжих” дэд хөтөлбөрүүдийг боловсруулан баталж хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд “Фермерийн аж ахуйн” хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсэг томилогдон ажиллаж байна. 2003 онд ХХАА-н сайдын А/85-р тушаалаар “ХАА-н жижиг үйлдвэрлэл-шинэ технологи сан”-гаас эрчимжсэн аж ахуй эрхэлдэг 13 ААН, иргэнд 36.4 сая төгрөгийн, 2004 онд ХХАА-н сайдын №55,56 тоот тушаалаар эрчимжсэн аж ахуйн чиглэлээр ирүүлсэн 130-аад төслүүдээс сонгон шалгаруулж улсын төсвөөс 11 төсөлд 30.0 сая төгрөгийн, 2005 онд 180 гаруй төсөлд сонгон шалгаруулалт хийж ХХААС-ын А/71-р тушаалаар 51 төсөлд 120.0 сая төгрөгийн зээлийн дэмжлэг үзүүлэв.

Мөн онд саалийн үхрийн “Цөм сүргийн аж ахуй” сонгон шалгаруулах тендэр зарлан дүгнэж ОХУ-аас симменталь үүлдрийн 66, БНХАУ-аас Канадын хар тарлан үүлдрийн 30 үхэр оруулан ирсэн байна. Гэрээгээр 2008 оноос эхлэн жил тутам 10 гунж нийлүүлэх замаар төсвөөс олгосон 146.0 сая төгрөгийн зээлийг барагдуулах юм байна.

Эрчимжсэн мал аж ахуйг бүсчлэн хөгжүүлэх, загвар нэгж бий болгож өргөжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх талаар Эрчимжсэн МАА-н судалгааг бүх аймаг, орон нутагаас авсан дүнг харуулбал: 2006 онд улсын хэмжээгээр саалийн үхрийн 244 аж ахуйд 6128 үхэр үржүүлж байгаа нь өмнөх оныхоос 39.5 хувиар өссөн байна. 2004 онд Франц улсаас Хар тарлан, Бруно, Абондансе үүлдрийн 1860 тун үр, 2005 онд 11000 тун үр оруулан ирж нийт 1800-аад үнээнд зохиомол хээлтүүлэг хийн хээл авал 82.3 хувьтай байна. Одоо 1-р үеийн тугал 458 тугал бойжиж байна. Махны үхрийн 12 аж ахуйд 1438 үхэр үржүүлж байгаа нь 2005 оноос өсөөгүй байна. Махны үүлдэрлэг байдал, ашиг шимийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Итали улсын махны чиглэлийн Пьемонте үүлдрийн бухны үр, хөврөл үр, симменталь үүлдрийн бухны үр, АНУ-ын Red Angus бухны үрийг ашиглаж байна. Мах-ноосны хонины 12 аж ахуйд 6500 үржүүлж байна.

Махны хэвшлийн хонь бий болгох зорилгоор Дархан-Уул аймагт үржүүлж байгаа АНУ-ын Суффолк, Дорсет үүлдрийн хуцны гүн хөлдөөсөн үр, хөврөл үрийг монгол хонинд суулган гарган авсан 1-р үеийн эрлийз нь Дорсетийн эрлийзээс илүү торниун манай орны

байгаль, цаг уурын нөхцөлд илүү дасан зохицох боломжтой болох нь тогтоогдож одоо нийт 1-р үеийн 181 эрлийз хоньтой болсон байна. 2006 онд 45 фермерийн аж ахуйд 5578 гахай үржүүлж байгаа нь өмнөх оноос 2.8 дахин өссөн, шувууны 61 аж ахуйд 90147 шувуу үржүүлж байгаа нь өмнөх оноос 2.1 дахин өссөн байна. Дархан-Уул аймагт өндөг дарагч Украин-15000 маркын 2 инкубаторыг ашиглан дэгдээхэй бойжуулан ард иргэдэд үйлчилдэг болжээ. 2005 онд зөгийн 25 аж ахуйд 1046 бүл зөгийг үржүүлж байгаа нь хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэн 2004 оноос аж ахуйн тоо 2 дахин өссөн байна.

Эрчижсэн МАА-г эрхлэх чадавхийг дээшлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх талаар Хөтөлбөр батлагдсанаас хойш Голланд улсын Барневельдын их сургуульд шувууны аж ахуйн чиглэлээр 2, гахай, шувууны чиглэлээр 2 хүн суралцаж байна. Малайз улсын шувууны аж ахуйн чиглэлээр 2 хүн мэргэжил дээшлүүлсэн.

Франц улсын МАА-н хөгжил болон малын үзэсгэлэн, үнэ хаялцуулах дуудлага худалдааны үйл ажиллагаатай танилцах, судлах ажлаар 5 хүнийг хамруулсан бөгөөд дотоодын эрчимжсэн МАА-н чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг 3 дээд сургуульд 120 цагийн хичээл заагдаж байгаа юм байна. Саалийн үнээ, хонинд зохиомол хээлтүүлэгчийн техникч бэлтгэх сургалт зохион байгуулж нийт давхардсан тоогоор 97 техникч бэлтгэгдсэн байна. ЗГ-аас 2005 онд тус хөтөлбөрийг 70 хувийн биелэлттэй гэж дүгнэжээ.

12. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ СЭРГЭЭХ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-1998-103/

Хөтөлбөрийн зорилго: Монгол Улсын ЗГ-ын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт гурил, гол нэрийн хүнсний ногооны хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр хангахаар заасан бодлогын хүрээнд тариалан эрхэлдэг ААН-ийн төрийн өмчид ногдох хэсгийг хувьчилж дуусгах, тариалангийн газрын харилцааг шинэчлэх, газар тариаланд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах нөхцөлийг бий болгох үндсэн дээр үр, техник шинэчлэх, экологийн тэнцвэрийг хадгалж, хөрсний эвдрэлээс хамгаалах, хөрсөнд чийг, шим тэжээлийн бодис хуримтлуулах, нэгж талбайн ургацыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр технологийн дэвшилтэт арга нэвтрүүлэх бодлого баримталж, түүнийг төрөөс бүхий л аргаар дэмжиж, гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгийг энэ арга хэмжээнд ашиглах замаар хувийн хэвшлийн байр суурийг бэхжүүлэх, үйлдвэрлэгчид газар тариалангийн үйлдвэрлэлээ бие даан, үр ашигтай явуулах зах зээлийн эдийн засгийн чөлөөт өрсөлдөөн бүхий орчинг бүрдүүлэн, тус салбарыг зах зээлд бүрэн шилжүүлж, газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг сэргээх

I үе шат 1998-2000

II үе шат 2001-2005

Хэрэгжилтийн гол үр дүн:

Тус хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг шалгуур үзүүлэлтээр дүгнэхэд 96 хувийн биелэлтэй гэж дүгнэгдсэн боловч гол үйл ажиллагааны гарц нь туйлын хангалтгүй байна. Хүнсний ногоо, төмсний үйлдвэрлэл нь Ногоон хувьсгал хөтөлбөр, гадаадын зээл тусламжийн төслүүдийн үр дүнд 1997 оныхтой харьцуулахад 2005 онд 52.3-88.2%-иар нэмэгдэж 2007 оны хүрэхээр төлөвлөснөөс 17.4%-иар илүү гарсан байна. Харин үр тарианы үйлдвэрлэлийг 1997 оныхоос 3.2 дахин буурч 2005 онд хүрэхээр төлөвлөсөн түвшингийн дөнгөж 25.1%-ийг хангасан байна.

Үр тарианы үйлдвэрлэлийг сэргээх зорилгоор 2001-2002 онд уринш, үр дэд хөтөлбөрүүд боловсруулж 5 орчин тэрбум зарцуулсан боловч ямар ч үр дүн гараагүй байна. Тухайн үед үр тарианы үйлдвэрлэлийн талаар гаргаж байсан шийдвэрүүд нь үр тарианы үйлдвэрлэлд нөлөөлөх хүчин зүйлийг иж бүрэн авч үзээгүй, ХХААЯ-ны холбогдох албад хөтөлбөрийн тайланг гаргаж байгаагүй зэргээс хэрэгжилт хангалтгүй гэж дүгнэгдсэн байна. Хөтөлбөр хэрэгжиж дууссан.

13. ЭКСПОРТЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-1998-158/

Хөтөлбөрийн зорилго: Хөтөлбөрийн зорилго нь экспортын үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлж, улмаар дотоодын мөнгөн хуримтлалыг бий болгон, валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх замаар улс орны эдийн засгийн чадавхийг сайжруулж, цаашдын тогтвортой хөгжлийг хангахад оршино.

1998-2010

Хэрэгжилтийн байдал:

Монгол улс 2005 онд дэлхийн 70 оронд бараа, түүхий эд экспортолжээ. 2000 оны зэрэгцүүлэх үнээр тооцоход өмнөх оны мөн үеэс 2005 онд уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ 11.3 хувиар өсч, эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт үнийн дүнгээр 2005 онд 449949.1 мянган ам. долларт хүрсэн. 2001-2005 онд нийт экспорт үнийн дүнгээр 21.1 хувь өсчээ.

Экспортын чиглэлтэй бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхээр хөрөнгө оруулж байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж үйлдвэрлэл явуулахдаа технологийн зориулалтаар ашиглах, угсарч суурилуулах тоног төхөөрөмж, хүнд механизмыг импортын гаалийн болон НӨАТ-аас чөлөөлж байгаагийн зэрэгцээ гадаадын захиалагчийн материалаар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн экспортод гаргадаг үйлдвэрүүдийн захиалагчийн материалыг гааль, НӨАТ-аас чөлөөлж байна.

Төмөртийн овооны цайр, Олон овоотын алтны үндсэн ордыг ашиглах, Тавтын алтны, Тосонгийн алтны шороон ордын 2-р драг, “Шим технологи” компанийн Молибдены баяжмал боловсруулах, Эрдмин компанийн дэргэдэх зэс утас цувих зэрэг үйлдвэрүүд 2005 онд ашиглалтанд орж, экспортыг нэмэгдүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Тамсагт явуулж буй хайгуулын ажлын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж 2005 онд шинээр 5 цооног өрөмдөөд байна.

2005 онд Нарийн сухайтын ордоос 2 сая тонн нүүрс, Таван толгойн ордоос 500 мян. тонн нүүрс, Хустайн ордоос 100 мян тонн төмрийн хүдэр экспортлохоор ажиллаж байна. Төмөртийн овооны орд дээр байгуулах үйлдвэрээс цайрын баяжмал туршилтаар экспортлоно. “Цагааннуур” худалдааны чөлөөт бүсийн тухайд Засгийн газар, Улсын Их Хурлын тогтоол гаргасан байна. Дэлхийн худалдааны байгууллагын хэлэлцээрүүдийг сурталчлах, ДХБ-ын тариф-үйлчилгээний электрон мэдээллийг ашиглах сургалтыг зохион явууллаа.

2004-2005 онуудад Чикаго, Берлин, Сөүл, Токуо, Утерихт, Лондон зэрэг хотод зохион байгуулсан аялал жуулчлалын олон улсын үзэсгэлэнд оролцон Монголын нээлттэй өдөрлөгүүдийг Токуо, Сөүл хотод зохион байгуулсан. “International Travel Mart” үзэсгэлэнг гадаад, дотоодын аялал жуулчлалын байгууллага, аялал жуулчлалын үйлчилгээний компаниудыг оролцуулж 6 дахь жилдээ “Мишээл Экспо” төвд зохион явуулав. Аялал жуулчлалын чиглэлээр хамтран ажиллах Засгийн газар хоорондын гэрээг Франц, Хятад улстай байгуулсан.

Монгол Улс 2005 он Европын Холбооны (ЕХ) худалдааны тусгай хөнгөлөлтөд урьдчилан хамрагдсан. Уг хөнгөлөлтөд 2006-2008 онд хамрагдах хүсэлтээ албан ёсоор гаргаж, зохих шалгууруудыг хангасны дагуу 2006 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс монголын экспортын бараа, бүтээгдэхүүний ихэнх нь гаалийн татваргүйгээр ЕХ-ны зах зээлд гарч байна. 2005 оны байдлаар нийт экспортын бүтцийг (БТКУС-ийн барааны хэсгээр) авч үзвэл, нийт экспортын дүнд эрдэс бүтээгдэхүүн 42.3, үнэт металл, үнэт ба хагас үнэт чулуу, гоёлын зүйлс, зоос 31.2, нэхмэл ба нэхмэл бүтээгдэхүүн 17.6, арьс ширэн түүхий эд болон боловсруулсан

арьс, шир, ангийн үсээр хийсэн эдлэл 2.8, бусад бүтээгдэхүүн 6.1 хувийг тус тус эзэлж байна.

Зэсийн баяжмалын экспорт нийт экспортын 2005 онд 30.8 хувийг эзлэх болж 584.7 мян. тонныг экспортлосон нь өмнөх оны мөн үеийнхээс экспорт биет хэмжээгээр 3.9 хувиар, үнийн дүнгээр 14.2 хувиар буюу 40348,3 мян. ам. доллараар өсчээ. Өөрөөр хэлбэл, 40348,3 мянган ам. долларын 72 гаруй хувийг үнийн, 28 орчим хувийг тооны өсөлтийн хүчин зүйлсээр хангав. 2005 онд нийт 331410.6 мянган ам. долларын 23.8 тонн “Боловсруулаагүй буюу хагас боловсруулсан алт”-ыг экспортод гаргасан нь өмнөх оныхоос биет үзүүлэлтээр 23.4 хувь, үнийн дүнгээр 36.8 хувь өссөн нь манай нийт экспортын үнийн дүнгийн 31.45 хувь болж байна.

Сүлжмэл хувцас болон хувцсанд хэрэглэх сүлжмэл зүйлсийн экспортын жил бүрийн бууралт, өсөлтийн хандлагыг авч үзвэл 2003-2004 онд 43.0 хувиар өсч байсан бол 2005 онд 36.6 хувиар буурсан. Оёмол хувцас ба хувцасны оёмол тоног хэрэглэл 2005 онд өмнөх оныхоос 18 хувиар буурч, дэлхийн тухайн зах зээлд хээрийн жонш, хайлуур жоншны манай экспорт 2.3 хувийг эзэлж байна.

2005 оны байдлаар нийт импортын дүнд Монгол улсад ОХУ-аас импортлосон бараа 34.8 хувийг, БНХАУ-аас импортлосон бараа 26.6 хувийг тус тус эзэлж байна. Нийт экспортын дүнд Монгол улсаас ОХУ-д экспортлосон бараа дөнгөж 2.5 (1.1) хувийг, БНХАУ-д экспортлосон бараа 48.0 (58.95) хувийг тус тус эзэлж байна. Экспортын бодлого, зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн хурд зэргийг харгалзан, ойрын хугацаанд нөхөгдөх нөөцтэй цэвэр экологийн ноос, мод, арьс ширээр хийсэн хүүхдийн тоглоом, бэлэг дурсгалын зүйлс, жижиглэн савласан цэвэр ус, сүүн бүтээгдэхүүн, махан бүтээгдэхүүн, мэдээлэл-программ хангамж, угсрагдах модуль цех-ажлын байр, модуль эд анги гэх мэт экспортын үйлдвэрийг ба импорт орлохуйц үйлдвэрлэлийг дэмжих дэд хөтөлбөр, төслүүд батлуулж хэрэгжүүлэх.

Цаашид шинжлэх ухаан-технолги-үйлдвэрийн парк, экспортын үйлдвэрийг орон нутагт байршуулж байгуулах төсөл, техник-эдийн засгийн үндэслэл боловсруулж хэрэгжүүлэх хамтын ажиллагаа хангаж ажиллах.

14. ОЙ, МОД БОЛОВСРУУЛАХ САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ СЭРГЭЭХ, ТУХАЙН ЧИГЛЭЛЭЭР БАЙГУУЛАГДСАН ТОСГОНЫ ХҮН АМЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ, НИЙГМИЙН АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР /ЗГ-2000-30/

Хөтөлбөрийн зорилго: Ой, мод боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийг сэргээх, тухайн чиглэлээр байгуулагдсан тосгоны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн асуудлыг сайжруулахад чиглэнэ. Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд тэргүүн ээлжинд мод бэлтгэх, боловсруулах аж ахуйн нэгжийг түшиглэн байгуулагдсан Бугант, Хялганат, Тосонцэнгэл, Түнхэл, Дулаанхаан, Батширээт, Эрээн зэрэг тосгон хамаарна.

I үе шат- 2000-2005

II үе шат- 2006-2010

Хэрэгжилтийн байдал:

Байгаль орчин, Үйлдвэр, худалдааны ба Мэргэжлийн хяналт эрхэлсэн сайдуудын баталсан удирдамжийн дагуу Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Төв, Архангай, Өвөрхангай, Булган, Орхон, Дорнод, Хэнтий аймгийн нийт 40 сум дахь 199 ой модны аж ахуйн нэгжүүдийг аттестатчилахад мод бэлтгэлийн 31, зөвхөн арчилгаа-цэвэрлэгээний огтлол хийдэг 37, мод боловсруулах 20, үүнээс савхны 7 үйлдвэр тэнцсэн байна. Үйлдвэр, худалдааны яам, Мэргэжлийн улсын хяналтын газар хамтран “Ойн нөөц ашиглалтанд тавих хяналтыг

сайжруулах, ойн нөөцийн зүй зохистой ашиглалтыг дэмжих нь” ярилцлагыг зохион байгуулж нийт 100 орчим төлөөлөгчдийг оролцуулж, зөвлөмж гаргав. Мод боловсруулалтын загвар үйлдвэр байгуулах төслийг UNIDO-д болон Австри улсын талд хамтран хэрэгжүүлэхээр санал тавиад байна.

Иргэдээс хулгайн мод авч үйлдвэрлэл явуулдаг дүгнэлт гаргуулаагүй гадаадын хөрөнгө оруулалттай зарим нэг үйлдвэрийн үйл ажиллагааг зогсоож, мөн технологи, хөдөлмөр хамгааллын зөрчлүүдийг илрүүлж, арилгуулах арга хэмжээ авчээ. 76 аж ахуйн нэгжүүдэд 39.9 мянган шоометр модны зөвшөөрөл олгов.

2000-2005 онд өссөн дүнгээр Бугант, Түнхэл, Дулаанхаан, Хялганат, Тосонцэнгэл, Батширээт, Эрээн зэрэг 7 тосгонд нийт 8483 хүн ажлын байртай болж, хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалтад 2005 онд 484 хүн хамрагдсан. Аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлтэд мод, модон эдлэлийн үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүн 2005 онд 0.1 пунктээр нэмэгдэж 0.5 хувийг, мебель тавилга үйлдвэрлэл, боловсруулах үйлдвэрийн бусад бүтээгдэхүүн 0.1 хувийг тус тус эзэлсээр байна.

Ойгоос мод огтлох зөвшөөрлийг зөвхөн мэргэжсэн ойн аж ахуйн нэгжид олгож байх. Ойн нөөцийг хулгайд алдахгүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, мод бэлтгэх техник-технологийн чадваргүй аж ахуйн нэгжүүдэд зөвшөөрөл олгохгүй байх. Ойн аж ахуйн нэгжүүдэд мод бэлтгэх технологийн картыг нэвтрүүлэх. Ой мод боловсруулах үйлдвэрлэлийг сэргээх, тухайн чиглэлээр байгуулагдсан тосгоны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээ хөтөлбөрт улсын төсвөөс 120 сая төгрөг, бусад эх үүсвэрээс 420 сая төгрөгийн зээл олгохоор төлөвлөсөн байна.

Хөтөлбөрт хийсэн хяналт шинжилгээ, үнэлгээний дүнгээс харахад хүлээгдэж буй үр дүндээ хүрээгүй шалтгаан, нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн нэг нь ой ашиглах, хамгаалах тогтвортой менежмент байхгүй явдал гээд, энэ нь ойгоос мод бэлтгэх, ойг нөхөн сэргээх, мод боловсруулах үйлдвэрлэлд сөргөөр нөлөөлж байна гэж үзсэн байна. Үүнээс гадна Засгийн газрын 1998 оны 125 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Ойн санг гэрээгээр эзэмшүүлэх тухай журам”-ын дагуу ойн санг гэрээгээр эзэмшиж байгаа газарт АМГТХЭГ-ын Кадастрын албанаас ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалтын лиценз давхардуулан олгож аж ахуйн нэгжүүдийн хооронд маргаан үүсгэж, хууль журам зөрчигдөж байна гэсэн байна.

15. ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЗАРИМ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТУХАЙ /УИХ-2007-52/

1/жижиг, дунд үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын агентлаг байгуулах;

2/Үйлдвэр, худалдааны яам болон холбогдох бусад төрийн захиргааны төв байгууллагын бүтцэд жижиг, дунд үйлдвэрийн чиглэлээр ажиллаж байгаа хэлтэс, алба, сан, төслийг жижиг, дунд үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын агентлагийн бүтцэд шилжүүлэх;

3/жижиг, дунд үйлдвэрийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа сангуудыг жижиг, дунд үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын агентлагийн бүтцэд шилжүүлэхтэй холбогдуулан холбогдох хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх.

* * *

16. ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, ТЕХНОЛОГИЙН ПАРК БАЙГУУЛЖ, ХӨГЖҮҮЛЭХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ /УИХ-2003-54/

9. Үйлдвэрлэл, технологийн паркийг байгуулж, хөгжүүлэх үе шат

Үйлдвэрлэл, технологийн паркийг дараах үе шаттайгаар байгуулан хөгжүүлнэ:

Нэгдүгээр үе шат: 2004-2008 он.

1/ Дархан, Эрдэнэт, Чойр, Сүхбаатар, Ховд хотод үйлдвэрлэл, технологийн парк, Налайх дүүрэгт “Тенант” парк байгуулах ажлыг эхлүүлнэ.

2/ Зуунмод, Чойбалсан, Улиастай хот, Багахангай дүүрэгт парк байгуулах ажлын бэлтгэл ажлыг хангаж, техник эдийн засгийн үндэслэл боловсруулах, гадаад орнуудад сурталчлах, хөрөнгө оруулагчдад танилцуулах, хөрөнгийн эх үүсвэрийг гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт, зээл тусламжийн хүрээнд шийдвэрлэх цогцолбор арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Хоёрдугаар үе шат: 2008-2012 он.

1/ Дархан, Эрдэнэт, Чойр, Сүхбаатар, Ховд хот, Налайх дүүргийн парк дахь үйлдвэрлэлийн цогцолборыг бүрэн хүчин чадлаар нь ажиллуулна.

2/ Зуунмод, Чойбалсан, Улиастай хот, Багахангай дүүрэг үйлдвэрлэл, технологийн паркуудыг байгуулж эхэлнэ.

10. Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж хөгжүүлэх эдийн засаг, нийгмийн үр дүн

10.1. Монгол улсын ирээдүйн хөгжил, дэвшлийг хангах экспортын чиглэлтэй эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйлдвэрлэлийн бүтэц бий болно.

10.2. Экспортын хэмжээ нэмэгдэж, эдийн засаг өөрийгөө тэтгэн хөгжих боломж бүрдэж, Монгол улс даяаршиж байгаа дэлхийн зах зээлд тодорхой нэрийн бүтээгдэхүүнээр өөрийн байр суурийг эзэлнэ.

10.3. Үйлдвэрлэлийн хөгжлийг даган дэд бүтэц, үйлчилгээний тогтолцоо эрс сайжирч, ажил эрхлэлт нэмэгдэн, хүн амын амьжиргааны түвшин дээшилнэ.

10.4. Орчин үеийн технологи, менежмент нэвтэрч, үндэсний боловсон хүчний чадавхи дээшилнэ.

10.5. Үндэсний шинжлэх ухаан, техник, технологийн түвшин дээшилж, эрдэм, шинжилгээ, судалгааны ажил арилжааны тогтолцоонд шилжиж, боловсрол, шинжлэх ухааны үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, практикт чиглэгдэх тогтолцоо бий болно.

17. “БАРААГ ТОДОРХОЙЛОХ, КОДЛОХ, УЯЛДУУЛСАН СИСТЕМ”-ИЙН ДАГУУ ГАРГАСАН ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ЗОРИУЛАЛТ БҮХИЙ ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖ, ЗАРИМ СЭЛБЭГ ХЭРЭГСЛИЙН ЖАГСААЛТ

Гааль болон НӨАТ-с чөлөөлөгдсөн ЖДҮ-ийн зориулалт бүхий тоног төхөөрөмжүүдийн жагсаалт:

Нэг. Хөнгөн үйлдвэрийн салбар:

Оёдол, сүлжмэлийн ҮЙЛДВЭР-15

Ноос, ноолуурын үйлдвэр-14

Арьс ширний үйлдвэр-22

Мод боловсруулах үйлдвэр-10

Хэвлэлийн үйлдвэр-11

Цаасны үйлдвэр-2

Сав, баглаа боодлын үйлдвэр-12

Нано, биотехнологийн шинжлэх ухааны үйлдвэрлэл-34

Хими цэвэрлэгээ-7

Алт, мөнгөн эдлэл бэлэг дурсгалын зүйлс үйлдвэрлэл-8

Хоёр. Хүнсний үйлдвэрлэл:

Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэр-26

Жимс, жимсгэнэ боловсруулах үйлдвэр-22

Ундааны үйлдвэр-21

Давсны үйлдвэр-16

Махны үйлдвэр-110

Консервын лаазны үйлдвэр-18

Кетчуп, майонез, ургамлын тосны үйлдвэр-32

Төрөл бүрийн хүнсний ногоо нөөшлөх үйлдвэр-21

Талх, нарийн боовны үйлдвэр-51

Загасны үйлдвэр-8

Шувууны аж ахуй-5

Гурав. Барилгын үйлдвэрлэл:

Барилгын материалын үйлдвэр-46

Цементийн үйлдвэр-25

Төмөрлөг, металл боловсруулах үйлдвэр-12

Эмийн үйлдвэр-66

Тав. Бусад:

Биохийн үйлдвэр-26

Хагас коксын үйлдвэр-16

18. ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРИЙГ ДЭМЖИХ ЗОРИЛГООР АРИЛЖААНЫ БАНКААР ДАМЖУУЛАН ХӨНГӨЛӨЛТТЭЙ ЗЭЭЛ ОЛГОХ ТӨСЛИЙГ СОНГОН ШАЛГАРУУЛАХ ДЭД КОМИССЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЖУРАМ /ХХААХҮ-ИЙН САЙДЫН 2010-35/

Жижиг, дунд үйлдвэрийг санхүүгийн талаар дэмжих арга хэмжээг зохион байгуулах, арилжааны банкаар дамжуулан хөнгөлөлттэй зээл олгох төслийг сонгон шалгаруулах дэд комисс /цаашид “дэд комисс” гэх/ -ын үйл ажиллагаатай холбогдон гарах харилцааг зохицуулна.

1.2. Хөнгөлөлттэй зээлийг Засгийн газрын тусгай сан болох Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан /цаашид “Сан” гэх/ -гийн хөрөнгөөс олгох ба энэхүү зээл нь жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдэд ажлын байр бий болгох, үйлдвэрлэлийг өргөтгөх боломжийг бүрдүүлэхэд чиглэгдэнэ.

1.5. Аймгийн төсөл сонгон шалгаруулах дэд комиссын Даргаар аймгийн Засаг дарга, Дэд даргаар ХХААЖДҮГазрын дарга, Нарийн бичгээр ХХААЖДҮГазрын ЖДҮ хариуцсан мэргэжилтэн байх ба гишүүдээр Оролцогч банкны төлөөлөл, Төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оруулна.

1.9. Жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд зээл олгох банкыг Жижиг дунд үйлдвэрийн газар, Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангийн саналыг үндэслэн ХХААХҮ-ийн сайд сонгон, гэрээ байгуулна.

1.10. Жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдэд банкаар дамжуулан зээл олгуулахаар Сангаас сонгосон банкны салбарт тусгай данс нээж, гэрээнд оролцогч талууд гэрээнд тохиролцсон хэмжээний хөрөнгийн эх үүсвэрийг төвлөрүүлж ТУСГАЙ ЗОРИУЛАЛТЫН САН /цаашид “сан” гэх/ бүрдүүлнэ.

1.11. Дээрх сан нь дор дурдсан эх үүсвэрээс бүрдэнэ:

1.11.1 Улсын төсвөөс Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх санд тусгагдсан хөрөнгө

1.11.2. Аймаг, нийслэлийн орон нутгийн төсвөөс гаргах хөрөнгө

1.11.3. Арилжааны банкнаас гаргах хөрөнгө

1.11.4. Санд зээлийн эргэн төлөлтөөс бүрдсэн хөрөнгө

19. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ОРОЛЦООГ ДЭМЖИХ ДЭД ХӨТӨЛБӨР /2006-283-2 ДУГААР ХАВСРАЛТ/

Гурав. Дэд хөтөлбөрийн зорилт, үр дүн, үйл ажиллагаа

3.1.7 Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, хэлбэрийн ангиллаар өсөлт, хөгжлийн онцлог, эрүүл ахуйн стандартад нийцсэн ширээ, сандал, ор, сурах бичиг, тавилгын хангамжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр **үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих** бодлого явуулах;

* * *

7. АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

- Аймгуудын Хөгжлийн цогц бодлогын баримт бичгүүд /2009 - 2020 хүртэл/
- Strategic Directions on Industrial Policy in Mongolia, United Nations Industrial Development Organization 2011, Vienna, Austria.
- “Өнөөдөр” сонины 2010 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрийн №149(4012) дугаарт нийтлэгдсэн Ж.Тэгшжаргалын “Бид хэнийг, биднийг хэн тэжээдэг вэ?”
- Хүнсний үйлдвэрүүдийн судалгаа, 2009 оны дүнгээр, ХХААХҮЯам
- Жижиг дунд үйлдвэрийн газрын мэдээлэл, брошюр, 2010
- “2010 онд Эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайлан” 2010 оны 3 дугаар улирлын байдлаар, Монгол Улсын Засгийн газар
- Монгол банкны төрөлжсөн статистик мэдээллүүд, 2010
- Статистикийн бюллетень, 2010 оны 12 дугаар сар, Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Хороо
- Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын мэдээлэл, 2010
- <http://www.exporthelp.co.za>
- <http://www.austrade.gov.au>
- Монгол улсын Экспортын Баримжаатай Үйлдвэр, Худалдааны Бодлого төслийн захиалгаар хийсэн судалгааны ажлын тайлан, 2004, Нээлттэй нийгэм хүрээлэн
- “Орон нутагт үйлдвэрлэл хөгжүүлэх чиглэл”, Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол №178, 2009
- Хүнс, Хөдөө аж ахуй, Хөнгөн үйлдвэрийн яамны статистик мэдээлэл, 2010-2011

